

BBA

BUREAU

VOOR

BOUWHISTORIE

EN

ARCHITECTUURGESCHIEDENIS

V.O.F.

BOUWHISTORISCHE
OPNAME
MET
WAARDESTELLING

**Kasteel
Schaesberg**

**Gemeente
Landgraaf**

KASTEEL SCHAESBERG GEMEENTE LANDGRAAF

BOUWHISTORISCHE OPNAME MET WAARDESTELLING

BUREAU

VOOR

BOUWHISTORIE

EN

ARCHITECTUURGESCHIEDENIS

V.O.F

INHOUD

VOORWOORD	5
OVERZICHT OBJECT	7
OVERZICHT GESCHIEDENIS	11
KASTEEL	11
<i>Tot 1945</i>	11
<i>De naoorlogse periode</i>	19
VOORBURCHT MET BOUWHOEVE	31
<i>Tot 1945</i>	31
<i>De naoorlogse periode</i>	33
<i>Gemeente Heerlen eigenaar</i>	37
HERSTEL	51
BESCHRIJVING EN ANALYSE BESTAANDE TOESTAND	54
HERENHUIS	54
BOUWHOEVE	82
SAMENVATTING	97
OVERZICHT ONTWIKKELINGSGESCHIEDENIS	97
DE 20STE-EEUW	98
BOUWHOEVE	99
AUTHENTICITEIT	100
CONCLUSIE	101
WAARDESTELLING CONSOLIDATIE	102
ADVISERING	103
<i>Grondwerk</i>	103
<i>Bouwhoeve</i>	103
<i>Hoofdhuis</i>	103
BIJLAGE 1	104
COLOFON	106

VOORWOORD

In het kader van de herbouwplannen is door de Stichting Landgoed Slot Schaesberg aan BBA (Bureau voor Bouwhistorie en Architectuurgeschiedenis) opdracht geven tot een bouwhistorische opname met waardestelling van de bestaande muurresten van Kasteel Schaesberg, Kasteelweg 1 in Schaesberg (gemeente Landgraaf) met een beperkt onderzoek naar de ontwikkelingsgeschiedenis van het complex, zoals dat mogelijk is op de grond van de ons thans ter beschikking staande gegevens.

De primaire vraagstelling is welke delen van het metselwerk nog oorspronkelijk zijn en welke delen bij de consolidatiewerkzaamheden in de laatste decennia van de vorige eeuw zijn toegevoegd. Daarbij is tevens de vraag gesteld hoe de consolidaties in technisch opzicht zijn uitgevoerd.

Een tweede vraagstelling heeft betrekking op de geschiedenis van het verval van het kasteel en de voorburcht. Hiervoor is onderzoek gedaan in het panddossier met correspondentie in het archief van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed in Amersfoort. Tevens is gebruik gemaakt van de door de Heemkundevereniging Landgraaf verzamelde documentatie. Deze documentatie geeft helaas geen totaaloverzicht van het in de gemeentelijke archieven van Heerlen en Schaesberg (thans de gemeente Landgraaf) aanwezige materiaal. Een systematisch onderzoek kan nog veel kennislacunes met betrekking tot de ondergang van het kasteel en de kasteelhoeve invullen.

Op deze plaats willen wij onze dank uitspreken aan de heer K. Hessels van de Heemkundevereniging Landgraaf voor de hulp bij het verzamelen van het materiaal. De Heemkundevereniging heeft ons welwillend haar documentatie ter beschikking gesteld, waarvoor onze hartelijke dank. Aangezien het niet altijd duidelijk is uit welke bron de informatie afkomstig is, wordt verwezen naar: *Documentatie Heemkundevereniging*.

In de vorige eeuw is door de toenmalige TH Delft (thans TU Delft) archeologisch onderzoek uitgevoerd om meer inzicht te krijgen in de ontwikkelingsgeschiedenis van Schaesberg. Helaas is het onderzoek nooit uitgewerkt tot een rapport of publicatie. Aangezien nog niet de beschikking is verkregen over de onderzoeksgegevens van de TU Delft is het op dit moment niet mogelijk om de gegevens in de totaalcontext van de bouwkundige ontwikkeling van het kasteel te plaatsen. Dit zal in een later stadium moeten gebeuren, zodra de gegevens van de oudere onderzoeken beschikbaar zullen zijn.

Omdat er sprake is van een doorlopend proces, waarbij in de komende jaren bij het herstel steeds meer bouwsporen in het zicht zullen komen, is er hier voor gekozen om het onderzoek te beperken tot het fotografisch vastleggen van de bouwsporen en het duiden ervan zonder de ambitie om een totale analyse van het gebouw als geheel en een compleet overzicht van de bouwgeschiedenis te geven. Dit zal gedaan worden nadat het gebouw als geheel is onderzocht en geanalyseerd.

Op dit moment is reeds een zeer grote verzameling foto's van de ruïne bijeengebracht. In het onderhavige verslag is volstaan met het opnemen van een beperkt aantal historische foto's.

Slechts die foto's zijn opgenomen, die primair van belang zijn voor de beantwoording van de vraagstellingen van deze rapportage: 1. welke delen van de ruïne zijn nog oorspronkelijk en 2. welke delen zijn bij de herstelcampagne van 1975 tot stand gekomen.

De resten van kasteel en bouwhoeve zijn beschermde rijksmonumenten (zie de redengevende beschrijvingen in Bijlage 1).

A. Viersen

Utrecht, augustus 2014

OVERZICHT OBJECT

Topografische kaart van kasteel Schaesberg en omgeving.

Overzicht van het kasteel in 1975, voordat de funderingen zijn vrij gegraven. Het grachtniveau is al verlaagd, voorafgaand aan de geplande werkzaamheden. (Foto: Hukkelhoven, Documentatie Heemkundevereniging)

Het kasteel in 1881, ongeveer vanuit dezelfde richting genomen. Het kasteel was weliswaar vervallen, maar nog vrijwel geheel intact. (Foto: RCE)

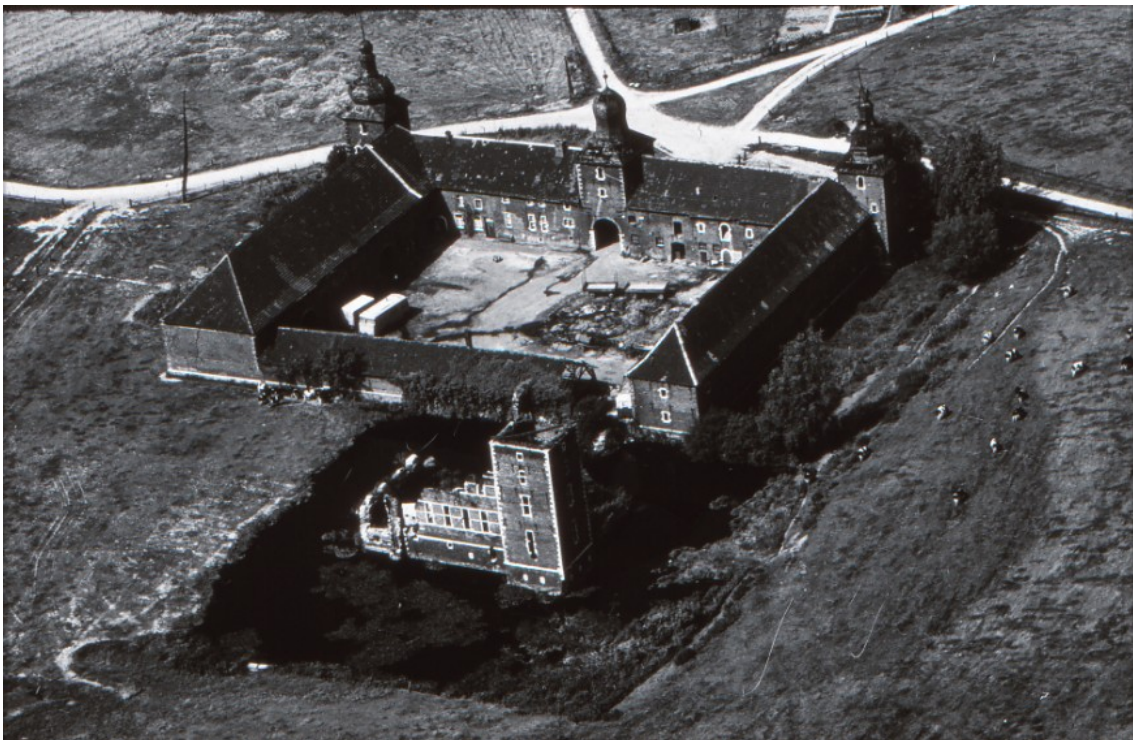
Het kasteel onder dezelfde hoek gefotografeerd, maar dan dichterbij in het voorjaar van 2014. Met uitzondering van het torenfragment met het aansluitende deel van de oostgevel is al het metselwerk bij de consolidatie van 1975 tot stand gekomen.

De ruïne in 1975, gezien vanuit het noordwesten, voor het begin van de werkzaamheden. (Foto: Hukkelhoven, Documentatie Heemkundevereniging)

Overzicht van het in de zeventiger jaren van de vorige eeuw geconsolideerde metselwerk van de voorburcht. De foto is in noordwestelijke richting genomen.

De boerderij (bouwhoeve), omstreeks 1950. Op dat moment was er weliswaar sprake van achterstallig onderhoud, maar was het overgrote deel van het gebouw nog in een redelijke staat.

OVERZICHT GESCHIEDENIS

Kasteel

Tot 1945

De oudste geschiedenis van Schaesberg is onduidelijk. De oudst bekende vermelding dateert uit 1344. Bouwkundig gezien is de oudste fase bij de opgravingen van de TH Delft aangetroffen. Helaas zijn de gegevens van dit in de jaren 70 en 80 van de vorige eeuw uitgevoerde onderzoek nooit uitgewerkt in een rapportage.

Het onderzoek heeft wel aangetoond, dat in de 14de eeuw ter plaatse een rechthoekig bouwwerk van ongeveer 15,5 x 16,5 m aanwezig was. De buitengevels ervan waren opgetrokken met Kunrader steen. Ongeveer halverwege was een dwarsmuur. Het zuidelijke deel (ca. 9 x 14,5 m) zal vermoedelijk een woongebouw zijn geweest. Hoe het opgaande werk en de bebouwing was uitgevoerd, is niet bekend. Wel is tijdens de consolidatie in de jaren 70 van de vorige eeuw in de oostwand van - vermoedelijk - het woongedeelte een schietsleuf van 1 m hoogte en 15 cm breedte aangetroffen.¹

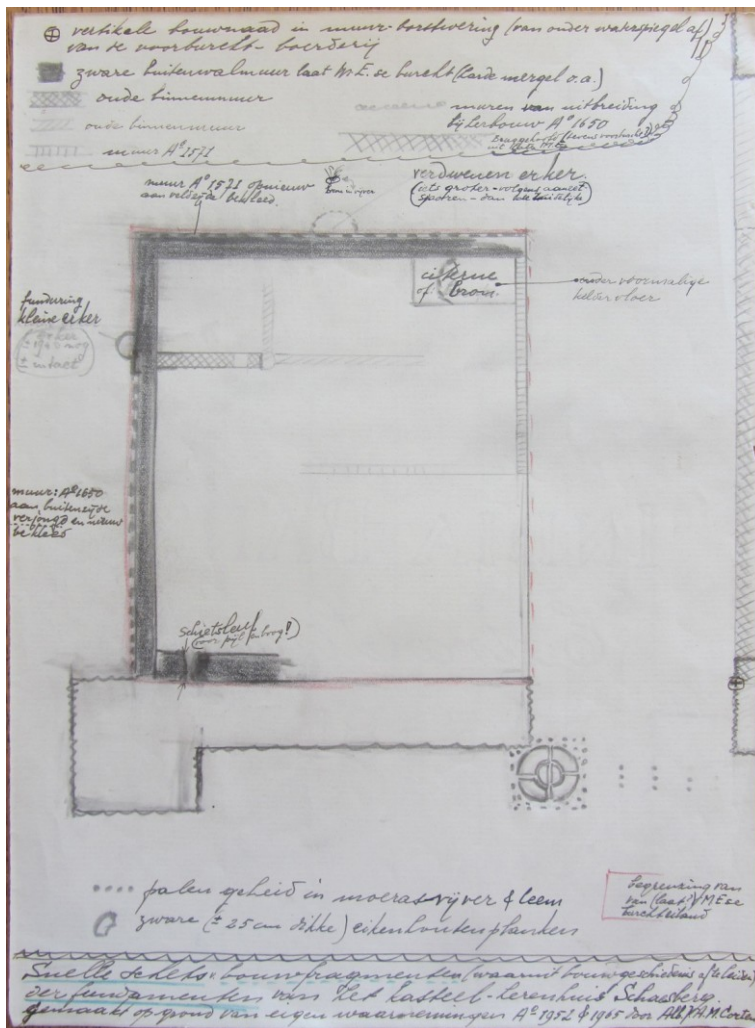

Het in de westelijke wand van de toren aangetroffen schietgat, dat bij de eerste fase van het kasteel zal behoren. In de huidige situatie is dit bouwspoor niet meer te herkennen. Volgens het bijschrift op de achterzijde van de foto is bij het openbreken de opening aan de onderzijde te diep uitgebroken. (Foto: 1952, Collectie Corten)

¹ Documentatie Collectie A.J.A.M. Corten (hierna: Collectie Corten).

Het schietgat, maar nu gezien vanaf de andere zijde. Het bakstenen metselwerk rechts van het schietgat zal de aanzet zijn van een van de gordelbogen. (: 1952, Collectie Corten)

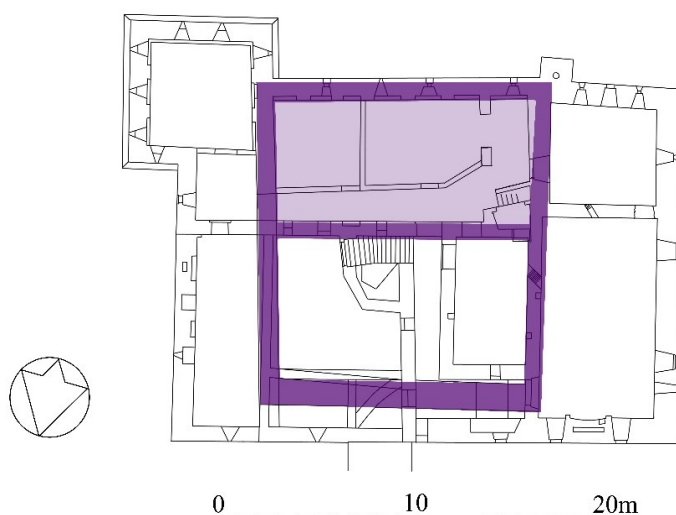
Schematische plattegrond vervaardigd door de heer A.J.A.M. Corten, met daarop aangegeven waar zich het schietgat bevindt. Ook zijn hier diverse andere bouwsporen aangegeven. Ook is hier schetsmatig de paalfundering op de noordoosthoek van het kasteel weergegeven, zoals deze op de volgende afbeelding te zien is. Mogelijk was men bij de bouw van plan om op deze plaats een toren toe te voegen. Op foto's waar nog grotere delen van het metselwerk bewaard zijn, is een verticale naad op korte afstand uit de hoek zichtbaar. (Tekening A.J.A.M. Corten, Collectie Corten)

Foto van de door het verlagen van het grachtniveau in 1952 in het zicht gekomen houten palen. De functie van de palen en de halfronde planken, die daarbij werden aangetroffen is niet geheel duidelijk. Mogelijk betreft het de fundering van een nooit gebouwde toren op de noordoosthoek. Op de foto is nog slechts één plank zichtbaar. Gezien een mededeling van de heer Corten moeten het er meer zijn geweest. (Foto: A.J.A.M. Corten, Collectie Corten)

Het opgaande werk was mogelijk deels in vakwerk uitgevoerd, aangezien men tijdens de opgraving verbrand leem van een vakwerkconstructie heeft aangetroffen. Dit was aanleiding om ervan uit te gaan dat dit gebouw ooit eens door brand was verwoest. Mogelijk betreft het de brand en sloop van het kasteel, waarvan wordt vermoed dat deze in 1376 heeft plaats gevonden.

Hoewel er geen directe bewijzen voor zijn, is aan te nemen dat reeds vanaf het begin aan de noordzijde van het kasteel een voorburcht was gelegen. Mogelijk maakten de funderingen, die ter plaatse van het huidige terrein van de voorburcht liggen, deel uit van deze oudere fase. Aangezien de indertijd uitgevoerde opgravingen niet zijn afgesloten met een rapportage, kan hierover op dit moment geen uitsluitsel worden gegeven.

Plattegrond met een poging tot reconstructie van de oudste fase van kasteel Schaesberg, geprojecteerd op de huidige plattegrond.

In 1571 wordt aan de westzijde het kasteel 7 m in de gracht uitgelegd. De oude westgevel wordt dan de scheidingsmuur, die de nieuwe westvleugel in de lengte in twee delen onderverdeelt. De westelijke helft in de voormalige gracht en het oostelijke deel ter plaatse van het oude herenhuis. De nieuwe vleugel was in de kelder voorzien van kruisribgewelven. Hierbij waren de ribben in mergel uitgevoerd en de gewelven zelf in baksteen. De twee erboven gelegen vertrekken zullen de representatieve vertrekken hebben bevat.

De wapenstein met het jaartal 1616, die in de toegangspartij was opgenomen. Het jaartal zal de voltooiing van het oostelijke deel van het kasteel aangeven. De steen bevindt zich thans in Kasteel Krieckenbeck. (Foto: RCE)

Foto uit 1919, waarop een gat in het timpaan zichtbaar is op de plaats waar zich tot omstreeks 1900 de steen van de vorige afbeelding bevond. (Foto: RCE)

In de daarop volgende fase komt het oostelijke deel van het kasteel tot stand. De bouw ervan wordt op 1616 gedateerd vanwege een gedateerde wapenstein, die tot het einde van de 19de eeuw boven de toegang van het kasteel was ingemetseld. Deze steen bevindt zich thans in een van de gevels van kasteel Krieckenbeck. De steen zal daar geplaatst zijn bij de herbouw omstreeks 1900.

Aan de zuidzijde wordt een woonvleugel opgetrokken met op de zuidoosthoek een grote toren. Het noordoostelijke deel wordt een binnenplaats met aan de noord- en oostzijde een galerij.

Voor de bouw van het oostelijke deel van het kasteel heeft men een deel van de vleugel uit 1571 moeten afbreken. In de zuidgevel is duidelijk de verticale naad zichtbaar, waarbij de speklagen in het oudere deel dichter op elkaar zijn geplaatst dan in het 17de-eeuwse deel. In de topgevel zelf heeft men bij de herbouw de speklagen wel door laten lopen.

In de 17de eeuw is het toepassen van speklagen uit de mode. Dat bij de nieuwbouw toch nog speklagen worden toegepast, zal het gevolg zijn van het willen voorkomen van een te groot contrast tussen de nieuwe bouwdelen en het bestaande metselwerk. De speklagen zijn echter wel op een grotere onderlinge afstand geplaatst. Zij zijn alleen toegepast op de geveldelen aansluitend op de bestaande gevels. Waar dit niet het geval is, zoals bij de toren en de oostgevel, heeft men geen speklagen toegepast. De delen met speklagen op grotere afstand zullen vermoedelijk gediend hebben om de overgang visueel te verzachten.

Bij de nog bestaande delen van het kasteel is zichtbaar dat men bij de bouw gebruik heeft gemaakt van hergebruikte kloosterkozijnen. Deze zullen mogelijk afkomstig zijn geweest van de voor de bouw gesloopte bouwdelen.

Plattegrond van het kasteel. Het blauw gekleurde metselwerk zal bij de verbouwing van 1571 tot stand zijn gekomen. Het rode behoort bij de vergroting van 1616 en het geel gekleurde metselwerk zal bij latere verbouwingen behoren.

Na het overlijden van Frederik Sigmund Theodoor van Schaesberg in 1733 zal het herenhuis nog sporadisch in gebruik zijn geweest. Hierdoor blijft het gespaard van modernisering. De foto's van kort voor de eeuwwisseling zullen ongeveer dezelfde situatie weergeven als

anderhalve eeuw eerder. Het belangrijkste verschil is, dat door het gebrek aan onderhoud het gebouw inmiddels in een slechte toestand is komen te verkeren. In deze periode is het gehele herenhuis echter nog wel van zijn kappen voorzien.

Op de foto's en tekeningen, die door Adolph Mulder in de jaren 80 van de 19de eeuw zijn vervaardigd, is het kasteel weliswaar nog compleet, maar er zijn dan al zeer duidelijke sporen zichtbaar van het voortschrijdende verval.

In de daarop volgende jaren is er echter sprake van een steeds sterker wordend verval. In het begin van de 20ste eeuw is het merendeel van de daken verloren gegaan en is alleen de toren op de zuidoosthoek nog voorzien van zijn kap. De bovenste delen van de gevels zijn dan plaatselijk al verloren gegaan. Een goed beeld hiervan wordt gegeven door een serie foto's uit 1919 (Collectie RCE). Hetzelfde is van toepassing voor het merendeel van de houten vloeren. Nog voor de Tweede Wereldoorlog verliest ook de toren zijn kap. Hoewel het verval in snel tempo voortschrijdt, heeft men in de vooroorlogse periode wel overwogen om tot herstel te komen. Nog op 14 juni 1930 meldt de Limburger Koerier dat men van plan is de ruïne te herstellen. Omstreeks 1940 staat behalve het metselwerk van de toren ongeveer driekwart van de buitengevels nog overeind. In de daarop volgende jaren gaan deze in een ras tempo verloren.

In 1944 wordt in de nabijheid van het kasteel door de Amerikanen geschut opgesteld. De luchtdruk bij het gebruik ervan beschadigt in ieder geval de voorburcht, maar naar verluidt heeft men de ruïne ook als oefenobject gebruikt.² Hierdoor heeft de ruïne de nodige schade opgelopen.³

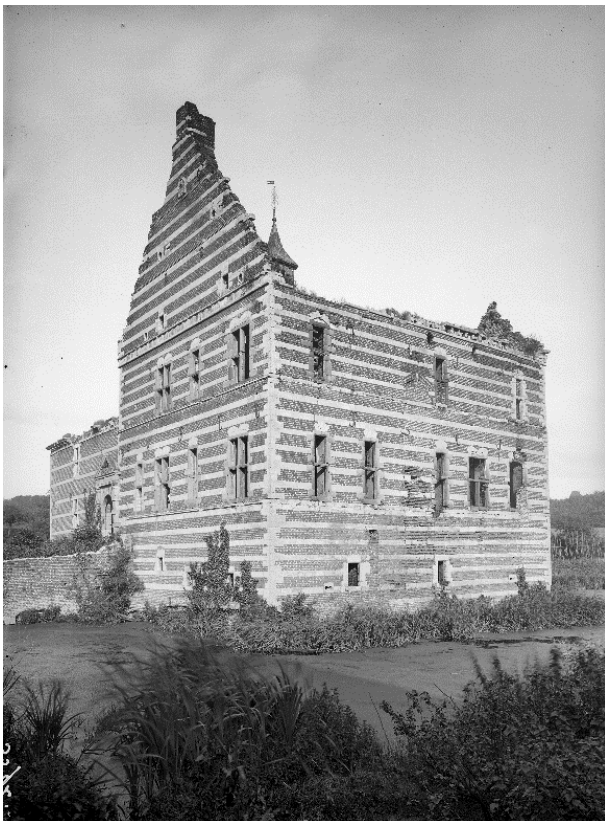
Aangezien zowel kasteel als voorburcht Duits eigendom was, heeft de Nederlandse Staat beide in beslag genomen en vielen kasteel en voorburcht onder het beheer van het Beheersinstituut. Dit had als nadelig neveneffect dat geen aanspraak kon worden gemaakt op de geldelijke middelen voor herstel van oorlogsschade en dat men van het Beheersinstituut afhankelijk was voor het onderhoud en andere maatregelen die tot behoud zouden kunnen leiden.

² Panddossier RCE.

³ Brief van de gemeente Schaesberg aan de Minister van O. K. en W., 16 september 1949. (Panddossier RCE)

Het kasteel in 1919. Vrijwel al het metselwerk is op dat moment nog aanwezig. De toren is nog voorzien van zijn kap, hoewel deze al in een slechte staat van onderhoud verkeerde. (Foto: RCE)

Het kasteel gezien vanuit het noordwesten in 1919. Vrijwel al het metselwerk is op dat moment nog aanwezig. (Foto: RCE)

De oostzijde van het kasteel in 1919. Vrijwel al het metselwerk is op dat moment nog aanwezig. De toren is nog voorzien van zijn kap, al verkeerde deze toen al in een slechte staat van onderhoud. (Foto: RCE)

Omstreeks 1938 staat het grootste deel van de buitengevels nog overeind. Wel is de noordgevel van de westvleugel ingestort. (Prentbriefkaart: Collectie Corten)

De toegang tot het kasteel in 1919. (Herkomst: Rijkheyt, Heerlen)

De naoorlogse periode

Al kort na de oorlog (11 september 1945) vraagt de gemeente Schaesberg aandacht van de minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen voor de ruïne. Reeds voor de oorlog had de Gemeente getracht om tot herstel van het kasteel te komen. De voorburcht was toen al verkocht aan Siegfried von Brauchitsch.⁴ Het kasteel was alleen via die voorburcht te bereiken en dit zou dus een uitbreiding van de erfdienstbaarheid betekenen, waarvan men verwachtte dat deze op bezwaren zou stuiten. Tevens was het de Gemeente niet gelukt om in contact met de familie Van Schaesberg te komen. Nu de ruïne en de voorburcht als vijandelijk vermogen in beslag waren genomen, was dit probleem er niet meer.⁵ Ook in een latere periode wordt hier weer naar verwezen.⁶

Ruim een jaar later vraagt de gemeente Schaesberg of er inmiddels enig perspectief is op restauratie van het kasteel en - als dat niet mogelijk is - om in ieder geval enige voorlopige voorzieningen aan te brengen.⁷ De Gemeente was bereid dat op haar kosten te laten doen. Het Rijksbureau voor de Monumentenzorg en de Nederlandse Kastelenstichting (de NKS speelde een belangrijke rol in de omgang met in beslag genomen kastelen en landhuizen) zijn in deze periode erg enthousiast over de wens van de Gemeente om het kasteel en eventueel de bouwhoeve aan te kopen en voor verder verval te behoeden.

⁴ Panddossier RCE.

⁵ Brief 11 september 1945 van de gemeente Schaesberg aan de Minister van O. K. en W. (Panddossier RCE)

⁶ Brief gemeente Schaesberg aan het Beheersinstituut, d.d. 22 maart 1947. (Documentatie Heemkundevereniging)

⁷ Brief van het College van B. en W. van Schaesberg aan Min O. K. en W., d.d. 24 januari 1947. (Panddossier RCE)

De Gemeente vraagt in deze periode aan het Beheersinstituut om maatregelen te treffen om verder verval te voorkomen en het eigendom ervan op te dragen aan de gemeente Schaesberg. Aangezien de aanspraken van de familie Van Schaesberg op de ruïne nog niet waren afgehandeld, was het niet eenvoudig om zo iets te regelen. Verder vond het Beheersinstituut het niet tot haar taak behoren om zorg te dragen voor het behoud van het cultuurbezit. Iets dat ook parten heeft gespeeld bij de ondergang van de voorburcht (zie hierna).

In een brief van de directeur van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg (jhr. dr. E.O.M. van Nispen tot Sevenaer) aan de burgemeester van Schaesberg wordt het idee toegejuicht dat de Gemeente de ruïne van het kasteel en de voorburcht zou overnemen en tot consolidatie over zou gaan. Het kasteel was volgens de directeur bij de Gemeente in goede handen.⁸

Uit een schrijven van de Nederlandse Kastelenstichting aan de directeur van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg, d.d. 21 mei 1948, blijkt dat het Nederlansch Beheersinstituut in beginsel akkoord gaat met de verkoop van de ruïne aan de gemeente Schaesberg. De ruïne was tot 1944 in het bezit van Graaf von Brauchitsch, maar is als vijandelijk vermogen door de Nederlandse staat in beslag genomen. De Gemeente wilde ook de bouwhoeve met bijbehorende landerijen verwerven. Uit de brief blijkt dat alleen de ruïne wordt overgedragen, waarbij de Kastelenstichting aangeeft dat in de bijzondere bepalingen moet worden opgenomen, dat de Gemeente de ruïne in zijn huidige (toenmalige) toestand zou moeten bewaren, in afwachting van een eventuele herbouw.⁹

In een brief aan de raad van 10 augustus 1948 blijkt dat de Gemeente de toestemming heeft gekregen om de ruïne voor f 0,30 per m² in bezit te krijgen. Het terrein van 325 m², waar de ruïne staat, wordt door de Gemeente voor f 0,30 per m² (zijnde f 97,50) aangekocht, waarbij de Gemeente zich inderdaad verbindt tot het onderhouden van de ruïne. Dit wordt vastgesteld in de gemeenteraadsvergadering van 10 september 1948.¹⁰

De Nederlandse Kastelenstichting laat daarbij in de voorwaarden opnemen, dat diverse instanties, zoals de NKS, het Rijksbureau, de leden van de voorlopige Monumentenraad en medewerkers te allen tijde toegang tot de ruïne moeten kunnen krijgen.¹¹ Verder verplicht de Gemeente zich om de ruïne in een goede staat te houden: *De gemeente Schaesberg verbindt zich de kasteelruïne in haar huidige toestand te onderhouden en tegen verder verval te behoeden, totdat eventueel tot herbouw van het kasteel zal worden overgegaan.*¹²

Omdat de eigendomsverhoudingen nog niet 100% zeker zijn, krijgt de Gemeente het advies van de Provincie om bij de voorlopige voorzieningen, die verder verval moeten voorkomen, niet boven f 10.000,- te gaan.¹³ De verkoop vindt plaats op 12 maart 1949.

⁸ Brief van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg aan B. en W. van Schaesberg, d.d. 12 januari 1948. (Panddossier RCE) In 1947 is de naam van het Rijksbureau gewijzigd in Rijksdienst.

⁹ Panddossier RCE.

¹⁰ Lijst van besluiten van de Gemeenteraad, d.d. 10 augustus 1948. (Panddossier RCE)

¹¹ Brief College van B en W aan de Gemeenteraad van Schaesberg, d.d. 10 augustus 1948. (Documentatie Heemkundevereniging)

¹² De letterlijke tekst in de koopakte luidt: 2. *De koopster verbindt zich de kasteel-ruïne in haar huidige toestand te onderhouden en tegen verder verval te behoeden, totdat eventueel tot herbouw van het kasteel zal worden overgegaan.*

¹³ Brief van de Provincie Limburg aan de gemeente Schaesberg, d.d. 20 november 1948. (Panddossier RCE)

Dat het de gemeente Schaesberg ernst is om te komen tot herstel van zowel de voorburcht, als van het hoofdhuis, blijkt uit een brief van 16 september 1949 aan de Provinciale Staten van Limburg met het verzoek om subsidie voor de consolidatie van de ruïne. Dit om verder verval te voorkomen en om de mogelijkheid voor algeheel herstel te scheppen.¹⁴ Men geloofde op dat moment dat het mogelijk moest zijn om het kasteel in oude luister te herstellen.

Overzicht van de ruïne omstreeks 1946, gezien vanuit het zuidwesten. De zuidgevel van de westvleugel is dan inmiddels ingestort, maar de westgevel is nog vrijwel geheel intact. De overige gevels zijn in de vooroorlogse periode al grotendeels verloren gegaan. (Foto: Collectie Corten)

Al op 22 september 1949 vraagt het College van B en W van Schaesberg aan de Raad om het geld voor het nog niet gedekte deel van de restauratie te fourneren. Dit voorstel wordt in de raadsvergadering van 11 oktober van dat jaar goedgekeurd.¹⁵ De werkzaamheden die architect Ramakers op 29 september 1949 voorstelt, behelzen het leeg pompen en de blubber verwijderen, het puin ruimen en naar schatting 200 m³ metselwerk voor de versterking van de funderingen.

De kosten worden door het College geschat op f 17.669,- waarvan men voor 55% de dekking door middel van subsidies van Rijk en Provincie heeft veilig gesteld. Verder verwacht men ook nog gelden te ontvangen als gevolg van mijnschade. Het College wil daar echter niet op wachten en geeft de voorkeur voor een snelle uitvoering van de consolidatie. De Oranje-Nassau Mijnen zijn bereid het versterken van de fundering voor haar rekening te nemen in verband met de te verwachten mijnschade. Voorwaarde is dat de Gemeente zorgt dat de ruïne

¹⁴ Brief van gemeente Schaesberg aan Provinciale Staten van Limburg, d.d. 16 september 1949. (Documentatie Heemkundevereniging)

¹⁵ Brief college van B en W aan de raad van Schaesberg, d.d. 22 september 1949. (Documentatie Heemkundevereniging)

wordt geconsolideerd.¹⁶ Door de werkzaamheden door D.U.W. (werkverschaffing) uit te laten voeren, kunnen de kosten teruggebracht worden tot f 14.100,-.¹⁷ Het bedrag van f 14.100,- dat begroot was, zou voor 40% door het Rijk worden betaald, 10% door de Provincie en de resterende 50% door de Gemeente.¹⁸

Voor het herstel van de ruïne verwachtte men geen problemen met de voormalige eigenaar, zodat de Gemeente en Monumentenzorg het voornemen starten om architect Ramakers te belasten met het treffen van voorlopige maatregelen, zoals het puinruimen en het noodzakelijk geachte onderzoek naar het herstel van de funderingen.

Hoewel alle betrokkenen de noodzaak van een spoedige consolidatie inzien, wordt de subsidieaanvraag van 19 oktober 1949 niet gehonoreerd. Op 6 december 1950 (dus ruim een jaar later) schrijft de Staatssecretaris van O. K. en W., dat er voor 1951 geen subsidie beschikbaar is, om er meteen aan toe te voegen, dat hij nog geen uitsluitsel kan geven of dat voor 1952 wel het geval zou zijn.¹⁹

Op 6 juni 1951 gloort er dan toch enige hoop, daar de toezegging voor de subsidie komt, echter onder voorwaarde dat er budget moet zijn en dat dit zeker niet voor 1953 het geval zal zijn.

Deze toezegging is klaarblijkelijk voldoende aangezien er op 10 september van 1951 een begin wordt gemaakt met diverse werkzaamheden door de Nederlandse Heidemaatschappij in samenwerking met medewerkers van D.U.W..²⁰ Er zijn echter geen aanwijzingen gevonden dat - behalve puinruimen, leegpompen en opschonen van de gracht - ook de fundering wordt versterkt.

Uit de correspondentie blijkt overigens dat in deze periode er steeds vanuit wordt gegaan dat het kasteel wordt herbouwd. Het behoud van de ruïne als ruïne wordt in de correspondentie niet een keer als optie genoemd. Consolidatiewerkzaamheden dienen uitsluitend om verder verval tegen te gaan in afwachting van volledig herstel.

¹⁶ Advies d.d. 23 januari 1950 van de Commissie voor de Monumentenzorg aan de minister van O. K. en W. (Panddossier RCE) Brief van de gemeente Schaesberg aan de Rijksdienst voor de Monumentenzorg, d.d. 26 oktober 1949. Panddossier RCE

¹⁷ Advies d.d. 23 januari 1950 van de Commissie voor de Monumentenzorg aan de minister van O. K. en W. (Panddossier RCE)

¹⁸ Brief d.d. 28 februari 1950 van de minister van O. K. en W. aan GS van Limburg. (Panddossier RCE)

¹⁹ Brief d.d. 6 december 1950 van de staatssecretaris van O. K. en W aan de Burgemeester en Wethouders van Schaesberg. (Panddossier RCE)

²⁰ Brief van de gemeente Schaesberg aan de Rijksdienst voor de Monumentenzorg, d.d. 15 september 1951. (Panddossier RCE)

In de jaren 40 is de bouwkundige toestand van de ruïne sterk achteruitgegaan, hetgeen goed zichtbaar is op deze foto uit het najaar van 1952. Op dat moment staat de westgevel nog overeind. Deze zou kort na het nemen van deze foto bij een novemberstorm omwaaien. De foto is genomen nadat men begonnen was met het voorbereiden van een restauratiepoging. Goed zichtbaar is dat het puin is geruimd en ook staat het water in de gracht lager dan normaal. Uiteindelijk wordt de restauratie niet doorgezet en wordt het verval versneld, omdat de nog bestaande muurdelen niet meer werden beschermd door het puin. (Foto: Collectie Corten)

In augustus 1952 is men doende met het verwijderen van puin uit de ruïne en het herstel van de grachten. Dit alles in voorbereiding van de restauratie, waarvoor de subsidie reeds toegezegd was. Door het opschonen van de grachten en het verwijderen van puin wordt het metselwerk echter in grotere mate bloot gesteld aan de weersinvloeden. De consolidatie en/of restauratie zal echter niet plaatsvinden, zodat de genomen maatregelen eerder het verval hebben bespoedigd, dan bijgedragen hebben tot het behoud. In dezelfde maand worden de werkzaamheden om ons onbekende redenen gestaakt met de vermoedelijke intentie het daarop volgende jaar verder te gaan. In een brief van de heer A. Corten aan het Rijksbureau voor de Monumentenzorg wijst hij op het gegeven dat de ruïne van zijn puin is ontdaan en de grachten zijn uitgebaggerd en dat de resten nu volledig aan weer en wind zijn blootgesteld.²¹ Hij geeft aan dat door het grondige leegruimen van de ruïne reeds twee keldermuren zijn ingestort. In ieder geval stort in hetzelfde jaar bij een novemberstorm ook een groot gedeelte van de westelijke gevel in.²² Deze stort in de gracht en beschadigt aan de andere zijde een drietal fruitbomen en een hek. Of er een rechtstreeks verband is tussen de ervoor uitgevoerde werkzaamheden en het instorten, is niet meer vast te stellen. Na de storm rest alleen nog het uiterste noordelijke deel en het meest zuidelijke stuk van de gevel. Men vreest dat deze ook spoedig zullen omwaaien, aangezien ze al overhellen en de directeur van de Gemeentewerken

²¹ Brief d.d. 2 oktober 1952 aan de Rijksdienst voor de Monumentenzorg. (Panddossier RCE)

²² Brief directeur Gemeentewerken aan het college, d.d. 21 november 1952. (Documentatie Heemkundevereniging)

van Schaesberg stelt voor om deze geveldelen preventief om te trekken.²³ Een enigszins bevreemdend advies wanneer men kort ervoor nog bezig is met de voorbereiding voor herstel. Twee jaar later, op 12 oktober 1954, maakt het College zich ook zorgen over de twee fragmenten aan de noord- en zuidzijde van de westgevel, die de hiervoor genoemde novemberstorm van twee jaar ervoor hadden overleefd. Er wordt aan de directeur van Gemeentewerken gevraagd om advies hoe de bestaande toestand te behouden.²⁴ Het antwoord van de directeur gaat duidelijk niet uit van de intentie tot behoud. Hij stelt wederom voor dat de twee bedreigde stukken metselwerk het beste kunnen worden omgetrokken.²⁵

Het kasteel, gezien vanuit het noordwesten in augustus 1953. Het voorgaande jaar had men besteed aan het uitdiepen van de gracht en het puinruimen in de ruïne zelf. Op deze foto is zichtbaar dat het metselwerk op de waterlijn overwegend nog in een goede conditie verkeerde. Door de gracht zonder talud tegen het metselwerk van het kasteel aan te laten stromen kon door inwatering en vorstschade dit metselwerk worden aangetast, met als gevolg dat het verval zich in een versneld tempo kon doorzetten. Bij een novemberstorm in het voorgaande jaar was overigens het grootste deel van de westgevel verloren gegaan. Deze is nog wel zichtbaar op de vorige foto. Het hoekrestant op de voorgrond en dat aan de rechterzijde van de foto zijn de restanten, die de Gemeente uit veiligheidsoverwegingen wilde omtrekken. (Foto: RCE)

²³ Documentatie Heemkundevereniging.

²⁴ Brief van het college van B en W aan de directeur van Gemeentewerken, d.d. 12 oktober 1954. (Documentatie Heemkundevereniging)

²⁵ Antwoord van de directeur Gemeentewerken aan het college van B en W, d.d. 20 oktober 1954. (Documentatie Heemkundevereniging)

In 1953 blijkt dat de eigendomsverhoudingen nog steeds betwist worden, waardoor de consolidatiewerkzaamheden worden geremd.²⁶ De graaf van Schaesberg was namelijk in de tussenliggende periode “ontvijand” en had te kennen gegeven de ruïne weer in bezit te willen krijgen. Dat de gemeente Schaesberg in deze periode hechtte aan het bezit van de ruïne en zich wenste in te zetten voor het behoud ervan blijkt uit het gegeven, dat toen de graaf pogingen deed om de ruïne terug te krijgen, de Gemeente zich met hand en tand hiertegen verzette. Deze belemmering vervalt begin 1953 toen de graaf zijn pogingen opgaf, omdat hij uitsluitend via minnelijke weg zijn bezit terug had willen krijgen.²⁷ Dit heeft helaas niet tot gevolg gehad dat er consolidatiewerkzaamheden in gang zijn gezet. Mogelijk is de ziekte van architect Ramakers de reden geweest dat de werkzaamheden werden uitgesteld.

Na het overlijden van architect Ramakers (29 augustus 1954) wordt eind 1954 een nieuwe architect gezocht voor de consolidatie. Deze wordt gevonden in de persoon van architect W.J. Sandhövel uit Amby.²⁸ De nieuwe architect neemt in 1955 de toestand van de ruïne op. Op dat moment is bijna al het metselwerk van de wanden van de kelders nog aanwezig en is de toren nog voorzien van zijn overwelving (weliswaar met een aantal gaten in de gewelven). De noordwesthoek van de toren is dan al verdwenen. Met name bij de noordhoek is het metselwerk ondermijnd. Op latere foto's is hier zichtbaar dat de hoek is hersteld. Wanneer dit tot uitvoering is gekomen, is niet bekend. Bij de rest van de kelders is een aantal bogen behorende bij de gewelven nog aanwezig. De zuidgevel staat op dat moment nog voor tweederde deel overeind. De andere gevels zijn dan al grotendeels verloren gegaan.

Om de gevels onder de waterlijn te kunnen inspecteren en om de conditie van de funderingen op te nemen wordt door Sandhövel geadviseerd om de vijvers leeg te pompen.²⁹

Op dat moment blijken er in de toren nog gewelfjes aanwezig te zijn. Hierin bevinden zich weliswaar enige gaten, maar die kunnen zonder problemen bijgemetseld worden. Ter bescherming daarvan kan er vervolgens een betonnen vloer overheen worden geplaatst. Ook zijn er nog meerdere eikenhouten balken aanwezig, al verkeren die reeds in zeer slechte staat. Architect Sandhövel stelt voor om de toren te voorzien van een flauw hellend tentdak om daarmee verder verval tegen te gaan.³⁰

In 1957 wordt een onderzoek naar de funderingen uitgevoerd, waarvoor de vijvers maar weer eens leeg zijn gepompt om het metselwerk op de waterlijn te kunnen onderzoeken.³¹ De resultaten van dit onderzoek zijn ons helaas niet bekend. Tevens wordt in de ruïne wederom puin geruimd en worden de grachten weer eens opgeschoond. Hiervoor wordt een deel van de ter beschikking gestelde subsidiegelden gebruikt. Na het opschonen en opruimen wordt weer besloten om in verband met de precaire financiële situatie van de gemeente Schaesberg de werkzaamheden voorlopig op te schorten.³²

²⁶ Brief van Jhr. dr. van Nispen tot Sevenaer aan de heer Corten, d.d. 20 oktober 1952. (Panddossier RCE)

²⁷ Documentatie Heemkundevereniging, afkomstig van gemeente Schaesberg.

²⁸ Brief d.d. 4 november 1954 van B. en W. van Schaesberg aan het Ministerie van O. K. en W. (Panddossier RCE)

²⁹ Brief d.d. 15 juni 1955 aan de Rijksdienst voor de Monumentenzorg. (Panddossier RCE)

³⁰ Brief van architect Sandhövel aan de Rijksdienst voor de Monumentenzorg, d.d. 8 juni 1955. (Panddossier RCE)

³¹ Advies van heer Van Veken, d.d. 11 november 1957. (Panddossier RCE)

³² Financiële verantwoording over het jaar 1957. (Panddossier RCE)

Overzicht van het inwendige van het kasteel in 1942. De foto geeft het overzicht van de westvleugel. Met enige moeite zijn nog delen van het gewelf te zien. Indien men in latere jaren niet steeds dit puin had uitgeruimd, was er thans nog meer van de binnenmuren overgebleven. (Foto: 3 april 1942, Collectie Corten)

Uit de financiële verantwoording blijkt dat in 1951, 1952 en 1957 werkzaamheden aan de ruïne zijn uitgevoerd. Dit betrof met name het uitbaggeren van de grachten rond het kasteel.³³ Tevens zal er puin geruimd zijn. Aan metselwerk zal er - voor zover na te gaan - weinig zijn uitgegeven. Alleen de noordoosthoek van de toren lijkt te zijn versterkt. Ironisch genoeg is juist door het herstel van de grachten het verval van de muren op het niveau van de waterlijn versterkt. Ook het verwijderen van puin zonder aansluitend herstel heeft bijgedragen aan het versnellen van het verval.

Hierna wordt het stil rond de kasteelruïne. In 1961 wordt nog wel een set opmetingstekeningen gevraagd aan de Rijksdienst voor de Monumentenzorg (en ontvangen).³⁴ Na 1961 is er geen initiatief meer van de zijde van de gemeente Schaesberg. De positieve grondhouding van de Gemeente vlak na de oorlog verandert; de wens om de resten van het kasteel zo snel mogelijk op te ruimen wordt sterker.

Op 14 december 1966 vraagt de gemeente Schaesberg aan de minister van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk een sloopvergunning aan voor de kasteelruïne.³⁵ Er wordt daarbij verwezen naar een op 11 september 1961 ingediend verzoek voor subsidie voor herstel, waarop - volgens de Gemeente - niet is gereageerd. Dat men in de tussenliggende periode navraag had kunnen doen, is klaarblijkelijk geen overweging geweest bij de Gemeente. De ruïne zou inmiddels een groot gevaar voor het publiek zijn geworden, iets waar de lokale pers

³³ Kantschrijven d.d. 20 oktober 1959. (Panddossier RCE)

³⁴ Brief d.d. 28 april 1961 aan de Rijksdienst voor de Monumentenzorg. (Panddossier RCE)

³⁵ Brief, d. d. 14 december 1966 van het college van B. en W. van de gemeente Schaesberg aan de Minister van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk. (Panddossier RCE)

inmiddels meerdere malen op heeft gewezen.³⁶ In dezelfde brief wordt vermeld dat de gemeenteraad van Heerlen in de vergadering van 9 november 1966 bezwaar heeft gemaakt tegen de plaatsing van de bouwhoeve op de lijst van de door het Rijk beschermde monumenten. De reden is, dat de hoeve een groot gevaar zou opleveren voor het publiek en de kosten voor restauratie te hoog zouden zijn. Men was inmiddels zo bevreesd voor gevaar dat het terrein door hekken was afgeschermd en dat - volgens bovenvermeld schrijven - de politie elke dag langs kwam om te controleren.

In de vergadering van de Rijkscommissie van 20 februari 1967 komt de sloopvergunning aan de orde en is de conclusie dat door het nalaten van onderhoud en herstel de toestand zo slecht is dat herstel ongeveer 3 miljoen gulden zou gaan kosten. Men adviseert dat eerst afgewacht zal worden of Gedeputeerde Staten van Limburg nog succes heeft met hun actie voor behoud en indien dat niet het geval is, men node er mee instemt dat de resten gesloopt gaan worden.³⁷ Voor de Rijksdienst voor de Monumentenzorg is dit afwachten vermoedelijk de reden geweest om niets te doen en zodoende de wettelijk voorgeschreven termijnen te overschrijden.

In haar advies van 10 maart 1967 aan de gemeente Schaesberg stelt de Comité Provinciale Monumentenbescherming in Limburg dat - gezien het grote belang van kasteel Schaesberg - er alsnog een poging gedaan zou moeten worden tot het behoud van de ruïne, onder andere om eventueel herstel in de toekomst mogelijk te maken.³⁸ Ook het Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap dringt in een brief d.d. 11 december 1967 aan op consolidatie in plaats van sloop.³⁹

Uiteindelijk wordt door de Rijksdienst pas op 14 december 1967 de sloopvergunning geweigerd.⁴⁰ De datum ligt slechts 7 dagen voor het verstrijken van de wettelijke termijn. Onbekend is of de brief ook daadwerkelijk is aangekomen, aangezien de gemeente Schaesberg in een brief van 12 januari 1968 aan de Rijksdienst voor de Monumentenzorg aangeeft dat de sloopvergunning van rechtswege is verstrekt.⁴¹ In het antwoord op deze brief spreekt minister Klompé haar bevreemding uit over het feit dat de Gemeente indertijd de ruïne gekocht heeft met doel om verder verval te voorkomen en dat er reeds enige malen met Rijkssteun herstellingen zijn uitgevoerd, echter zonder dat dit verder verval heeft kunnen voorkomen. Ondanks herhaaldelijk aandringen van de minister heeft de Gemeente nooit willen besluiten om over te gaan tot een afdoende consolidatie. Ondanks het gegeven dat de ruïne gevaar oplevert, is zij niet bereid om een sloopvergunning af te geven. Deze hernieuwde weigering van de sloopvergunning doet vermoeden dat de brief van 14 december van het voorgaande jaar niet is aangekomen. Ze geeft in overweging de gracht uit te diepen, de gevaarlijke delen van het metselwerk weg te nemen en het resterende deel te restaureren.

³⁶ Brief d.d. 14 december 1966 van het college van B. en W. van de gemeente Schaesberg aan de Minister van C. R. M. (Panddossier RCE)

³⁷ Verslag vergadering Rijkscommissie voor de Monumentenzorg, d.d. 20 februari 1967. (Panddossier RCE)

³⁸ Brief d.d. 10 maart 1967 van het Comité Provinciale Monumentenbescherming in Limburg aan het College van B. en W. van de gemeente Schaesberg. (Panddossier RCE)

³⁹ Brief van het L.G.O.G. aan de Minister van C.R.M., d.d. 11 december 1967. (Panddossier RCE)

⁴⁰ Antwoord van de Minister aan het College van B. en W. van de gemeente Schaesberg, d.d. 14 december 1967. (Panddossier RCE)

⁴¹ Brief van het College van B. en W. van Schaesberg aan de Minister van C.R.M., d.d. 12 januari 1968. (Panddossier RCE)

Wederom wordt weer de principetoezegging gedaan om de werkzaamheden te subsidiëren.⁴² In het antwoord hierop van de Gemeente wordt herhaald dat de sloopvergunning volgens het College is verleend en dat het sportcomplex dat in samenwerking met de gemeente Heerlen ter plaatse is gepland reeds in een vergevorderd stadium verkeert. Echter ter plaatse van het kasteel zijn visvijvers gepland en de sloop van de ruïne is niet strikt noodzakelijk om de visvijvers tot stand te brengen. Men zegt de Minister toe dat de sloop nog even wordt uitgesteld. Voordat men een beslissing neemt, zou men toch graag weten hoeveel subsidie de Gemeente mag verwachten. Met enig vermeend sarcasme voegt men er aan toe: *kan het zijn spoedig*.⁴³ Pas op 6 juni 1968 wordt een toezegging gedaan voor een bijdrage van 40% van de kosten.⁴⁴ Het is interessant om in dit verband op te merken dat het sportcomplex, dat in een vergevorderd stadium zou verkeren, tot op heden (2014) nog steeds niet tot stand is gekomen.

De Provincie blijkt zich in een brief van 2 mei 1968 te verbazen over het feit dat de RDMZ een sloopvergunning voor de boerderij heeft afgegeven en die voor de kasteelruïne heeft geweigerd, aangezien beide één geheel vormen. Men vindt weliswaar dat het geheel door de sloop van de boerderij ernstig is aangetast, maar dat van de ruïne nog voldoende resteert om de moeite van het behouden waard te zijn. Derhalve heeft de Provincie onderzoek laten doen naar de mogelijke kosten van herstel. Ook hier wordt wederom voorgesteld om eerst de funderingen te onderzoeken. Wel wordt een voorzichtige inschatting gemaakt van de kosten (tussen de f 110.000,- en f 125.000,-). In de brief wordt gevraagd hoeveel rijkssubsidie men zou kunnen verwachten.⁴⁵ In een brief van 5 maart 1969 wordt als antwoord op de vraag van de Provincie van 2 mei 1968 de toezegging gedaan van een subsidie van 40% van f 125.000,-. Uit de tijd tussen vraag en antwoord op deze en diverse andere brieven is in ieder geval af te leiden, dat de snelheid van werken bij de Rijksdienst voor de Monumentenzorg niet heeft bijgedragen aan het behoud van de ruïne.⁴⁶

Dat ook de Provincie van mening is dat de ruïne gehandhaafd moet worden, blijkt ondubbelzinnig uit de brief van 1 mei 1968 aan de gemeente Schaesberg. Behalve dat de Provincie aangeeft dat zij bereid is om 10% van de kosten voor haar rekening te nemen, wijst zij de Gemeente op haar plicht om als eigenaar ervoor te zorgen dat de ruïne in goede staat blijft en dat het tot de gemeentelijke taak behoort deze niet op een oneigenlijke manier te gebruiken.⁴⁷

Uit de correspondentie blijkt duidelijk dat de Provincie zich wel inzet voor het behoud van het complex. In de hiervoor al aangehaalde brief van 3 januari stelt de Provincie op basis van een advies van de Hoofdingenieur-Directeur van de Provinciale Waterstaat dat restauratie en

⁴² Brief van de minister van C.R.M. aan het College van B. en W. van Schaesberg, d.d. 23 januari 1968. (Panddossier RCE)

⁴³ Antwoord van het College van B. en W. van Schaesberg aan de Minister, d.d. 14 februari 1968. (Panddossier RCE)

⁴⁴ Brief van de Minister van C.R.M. aan het College van B. en W. van Schaesberg, d.d. 6 juni 1968. (Panddossier RCE)

⁴⁵ Brief van het Provinciaal bestuur aan de Minister van C.R.M., d.d. 3 januari 1968. (Panddossier RCE)

⁴⁶ Brief van de Minister van C.R.M. aan Gedeputeerde Staten van Limburg, d.d. 5 maart 1969. (Panddossier RCE)

⁴⁷ Brief d.d. 1 mei 1968 van Gedeputeerde Staten van Limburg aan de gemeente Schaesberg. (Panddossier RCE)

herstel van de ruïne en hoeve verantwoord mocht worden geacht, mits er op korte termijn mee zou worden begonnen.

In genoemde brief van 2 mei geeft de Provincie aan, dat inmiddels de hoeve praktisch geheel gesloopt is. Bij de ruïne wordt gesteld, dat deze door het ontbreken van toezicht - nadat de hoeve zijn bewoning had verloren - door vandalisme sterk had geleden. Ook was het metselwerk ter hoogte van de waterlijn sterk aangetast, zodat gevreesd moest worden op het instorten van muurwerk. Juist bij de toren had deze aantasting grote vormen aangenomen. Dit was het gevolg van het aanleggen van de visvijvers rond het kasteel.

Na het mislukken van de slooppoging krijgt de Gemeente enige jaren later het idee om alsnog over te gaan tot consolidatie. Om dit voornemen uit te voeren wordt op 5 maart 1971 de Rijksdienst het verzoek om te overleggen gedaan.⁴⁸ Het antwoord van de Rijksdienst is nogal teleurstellend en komt met de voor de Rijksdienst gebruikelijke tijdsduur van meer dan een half jaar op 13 oktober. Omdat er geen geld voor subsidies is, acht men overleg zinloos en raadt zij de Gemeente aan het later nog eens te proberen met het mededeling dat er veel aanvragen zijn en dat er dus geen garantie is dat het dan wél lukt. De Gemeente mocht overigens wel zelf aan de slag gaan, mits de plannen door de Rijksdienst zouden zijn goedgekeurd.⁴⁹

Op 29 januari 1975 doet de Gemeente wederom een poging om met de Rijksdienst te overleggen; dit omdat de situatie bij de ruïne inmiddels gevaarlijk was geworden.⁵⁰ De Rijksdienst is erg afhoudend. Aangezien de brandweer inmiddels de loszittende stenen van de muren had weggespoten, achtte de medewerker van de Rijksdienst de situatie voorlopig weer veilig en kon de Gemeente wachten. De Gemeente wil echter niet langer wachten en dient op 20 mei 1975 (in het Monumentenjaar) een aanvraag voor de sloop van de ruïne in.⁵¹ Uit de ter beschikking staande gegevens is niet af te leiden of deze sloopaanvraag tot doel heeft om werkelijk tot sloop over te gaan, of dat men nog steeds de intentie tot behoud heeft, en door eerdere ervaringen wijs geworden, de aanvraag als drukmiddel gebruikt. Op 6 mei van dat jaar hadden het College en de Raad namelijk voorgesteld om te komen tot behoud van de ruïne door a. onderzoek door de TH Delft en daarna b. consolidatie. Voor het onderzoek wordt de Raad gevraagd een bedrag van maximaal f 10.000,- beschikbaar te stellen.⁵² Dit onderzoek was door de heer A.J.A.M. Corten uit Heerlen geïnitieerd om meer aandacht te krijgen voor de ruïne en zodoende het behoud ervan te bewerkstelligen. De eerste fase van dit onderzoek wordt in 1975 uitgevoerd en gaf vele nieuwe inzichten in de geschiedenis van het kasteel.⁵³ De vele krantenartikelen, die naar aanleiding van het onderzoek verschenen, zullen zeker een sterke positieve invloed hebben gehad.

⁴⁸ Brief d.d. 5 maart 1971 van het College van B. en W. van Schaesberg aan de Rijksdienst voor de Monumentenzorg. (Panddossier RCE)

⁴⁹ Brief van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg aan het College van B. en W. van Schaesberg, d.d. 13 oktober 1971. (Panddossier RCE)

⁵⁰ Brief d.d. 29 januari 1975 van het College van B. en W. van Schaesberg aan de Rijksdienst voor de Monumentenzorg. (Panddossier RCE)

⁵¹ Brief d.d. 20 mei 1975 van het College van B. en W. van Schaesberg aan de Rijksdienst voor de Monumentenzorg. (Panddossier RCE)

⁵² Voorstel van het College van B. en W. van Schaesberg aan de Raad, d.d. 6 mei 1975. (Panddossier RCE)

⁵³ Vriendelijke mededeling de heer H.C. Knook.

De rest van 1975 en de jaren 1976 en 1977 worden ingenomen door het voorbereiden van het werk, aanvragen van subsidies, afwachten, kwijtraken van subsidies door overschrijding van termijnen, etc. Pas in maart 1978 is een begin gemaakt met de uitvoering van de werkzaamheden.

In de tussentijd was de sloopaanvraag in procedure gebleven. Vlak voor het verlopen van de fatale termijn wordt door de gemeente Schaesberg op 16 mei 1977 een herinnering naar de Rijksdienst voor de Monumentenzorg verzonden. Zelfs met deze herinnering, dat voor 28 mei een besluit moet vallen,⁵⁴ lukt het niet om binnen de wettelijke termijn een antwoord te krijgen. Het antwoord volgt dan op 22 juni 1977. Terecht meldt de Rijksdienst dat de wettelijke termijnen zijn verstreken en dat de vergunning van rechtswege is verstrekt. Er wordt wel met klem verzocht om geen gebruik te maken van de sloopvergunning; dit gezien het feit dat de resten van velerlei zijden belangstelling genieten. Tevens wordt erop gewezen, dat het goed mogelijk is dat de herstelplannen wel tot uitvoering komen en dat een hersteld kasteel Schaesberg van belang voor de Gemeente kan zijn.⁵⁵ Het gegeven dat de Gemeente geen gebruik maakt van de vergunning, maar bezig is met geldmiddelen te vinden voor het herstel doet vermoeden, dat de aanvraag bedoeld was als drukmiddel om de Rijksdienst voor de Monumentenzorg in beweging te krijgen.

In deze periode blijkt ook de gemeente Heerlen volop mee te werken aan het behoud en herstel van Schaesberg. Zij is bezig met het aanvragen van subsidies etc. Dit terwijl ongeveer vijf jaar voordien de gemeente Heerlen haar aversie voor de bouwhoeve van Schaesberg nog beloond had gezien met een sloopvergunning. Voor het herstel wordt ook getracht gebruik te maken van maatregelen voor de bevordering van de werkgelegenheid.⁵⁶ De kosten voor herstel worden in deze periode getaxeerd op f 449.500,-.⁵⁷

Zoals we hiervoor zagen wordt het werk pas in het voorjaar van 1978 begonnen. Vanaf dat moment worden voorburcht en herenhuis weer als eenheid behandeld.

⁵⁴ Brief van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg aan het College van B. en W. van Schaesberg, d.d. 19 november 1975. (Panddossier RCE)

⁵⁵ Brief d.d. 22 juni 1977 van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg aan het College van B. en W. van de gemeente Schaesberg. (Panddossier RCE)

⁵⁶ Diverse brieven en aanvragen uit 1975. (Panddossier RCE)

⁵⁷ Formulier opgave van werken, d.d. 3 oktober 1975. (Panddossier RCE)

Voorburcht met bouwhoeve

Tot 1945

Daar waar er bij het herenhuis sinds 1733 geen sprake is van enige bouwactiviteit van noemenswaardige aard, zal dit wel het geval zijn geweest bij de *bouwhoeve*. Deze zal steeds zijn aangepast aan de veranderende behoeften van het agrarisch bedrijf. De sporen van de aanpassingen zijn duidelijk zichtbaar op foto's van de voorburcht in welstand. Nader (archeologisch) onderzoek zal noodzakelijk zijn om deze verder te kunnen duiden. De hoofdvorm van het gebouw is echter sinds de bouw in 1650 (de datering is gebaseerd op het chronogram boven de poort).

Detail van de gevelsteen met het *chronogram*, dat de datering van 1650 aangeeft. (Foto: Rijkheyt, Centrum voor regionale geschiedenis, Heerlen)

In 1901 wordt de noordoostelijke toren na een brand herbouwd.⁵⁸ Deze had tot dat moment een iets afwijkende vorm ten opzichte van de spits op de noordwesttoren. De oude spits is te zien op de tekeningen van Mulder. Bij de herbouw wordt de spits gelijk gemaakt aan die op de noordwesttoren. Ook is deze zichtbaar op twee door hem gemaakte foto's. Op bijna geen van de latere foto's is de afwijkende vorm zichtbaar. De nieuwere vorm is ook al zichtbaar op een prentbriefkaart gedateerd op oktober 1901. Het is dus niet uit te sluiten dat de datering van 1901, die door de heer J.J. Jongen 52 jaar later wordt gegeven, niet juist is, maar dat de eventuele brand en herbouw van de toren eerder heeft plaatsgevonden. Omdat de bouwhoeve ook als boerderij functioneerde, zal het gebouw steeds het noodzakelijke onderhoud hebben gekregen. Het gebouw was immers onontbeerlijk voor het gebruik van de landerijen. Kort

⁵⁸ Brief d.d. 15 sept 1953 van J.J. Jongen aan de B en W van de gemeente Schaesberg. Kopie uit het van de gemeente Schaesberg. (Documentatie Heemkundevereniging). Helaas wordt niet aangegeven waar de vaststelling van een brand in 1901 op is gebaseerd.

voor de 1900 zal het complex zelfs nog zijn uitgebreid. Op de door Mulder in 1888 gemaakte foto's is zichtbaar dat de bouwhoeve naar het kasteel toe open is, terwijl hier op latere foto's een smalle één laag hoge vleugel zichtbaar is. Ook de aanbouw tegen de oostvleugel zal in deze periode tot stand zijn gekomen.

Prentbriefkaart uit circa 1900. Herenhuis en bouwhoeve, gezien vanuit het zuidwesten. Bij de westvleugel van het herenhuis is zichtbaar dat inmiddels een deel van het dak verloren is gegaan. Bij de bouwhoeve, links van het herenhuis, is de lage aanbouw aan de zijde van het herenhuis nog niet aanwezig. Deze zal dus van jongere datum zijn.

De voorburcht, gefotografeerd in 1881 door A. Mulder. Links de noordoosttoren met de afwijkende spits. Op latere foto's is deze identiek aan de andere hoektoren, rechts op de foto. Bij de brug is te zien dat - met uitzondering van de meest zuidelijke boog - de bogen zijn dichtgezet met metselwerk. (Foto: RCE)

Het binnenterrein van de voorburcht in 1881, gezien naar het noordoosten, met rechts de mestvaalt. In de gevels zijn duidelijk wijzigingen van de gevelopeningen zichtbaar. In de hoek tussen de beide vleugels staat nog niet de aanbouw, die wel op latere afbeeldingen zichtbaar is. (Foto: RCE)

Op de geveltekeningen van Mulder is de kap van de westvleugel met twee verschillende nokhoogten weergegeven, terwijl op alle bekende foto's van de bouwhoeve een kap met doorlopende nok is te zien. Uit een artikel in een ons verder onbekend tijdschrift of krant van 19 april 1928 blijkt, dat een deel van de hoeve aan brand ten prooi is gevallen.⁵⁹ Mogelijk is de westvleugel van de bouwhoeve met zijn twee verschillende daken in 1928 door brand getroffen. Ook uit deze herstelwerkzaamheden blijkt, dat de hoeve in de periode voor de Tweede Wereldoorlog steeds in goede staat werd gehouden.

Door de verkoop van de bouwhoeve tezamen met de bijbehorende landerijen aan Von Brauchitsch wordt het bezit losgekoppeld van het herenhuis. Hierdoor zullen de ontwikkelingen van beide bouwdelen niet meer gelijk met elkaar lopen. Pas door de aankoop van het terrein van de dan inmiddels gesloopte voorburcht door de gemeente Schaesberg worden beide weer herenigd. Door de eigendomssplitsing is het voormalige herenhuis door middel van het recht van overpad te bereiken, hetgeen een eventuele herbestemming in negatieve zin zal hebben beïnvloed.

De naoorlogse periode

Tijdens de gevechten bij de bevrijding in 1944 lijdt de bouwhoeve enige schade als gevolg van de luchtdruk van Amerikaans geschut, dat in de nabijheid stond opgesteld. Hierdoor ontstonden beschadigingen aan het dak.⁶⁰ Te verwachten is dat door de luchtdruk dakpannen kapot zullen zijn gegaan. Ook wordt gezegd dat de ruïne door de Amerikanen als oefendoel werd gebruikt, hetgeen ook schade voor de bouwhoeve zal hebben opgeleverd.

⁵⁹ Documentatie Heemkundevereniging. Er is geen informatie aangetroffen uit welke krant of tijdschrift het artikel afkomstig is.

⁶⁰ Documentatie Heemkundevereniging.

De schade wordt echter niet verholpen. Dat men verzaakte maatregelen te nemen kan het gevolg zijn van het feit, dat de hoeve in 1944 als vijandelijk vermogen in beslag was genomen⁶¹ en onder het Beheersinstituut viel. Deze organisatie beschouwde het niet tot haar primaire taken om het haar toevertrouwde onroerend goed in goede conditie te houden. Om te besparen heeft men waarschijnlijk afgezien van het plegen van enig herstel. Het uitblijven van herstel heeft vermoedelijk geleid tot inwatering, waardoor de toestand van de hoeve in relatief korte tijd snel kon verslechteren.

Reeds op 11 september 1945 brengt het College van B en W van Schaesberg de Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen op de hoogte van dit feit en attendeert op de verplichting dat de Staat als eigenaresse geroepen is om het monument door restauratie in stand te houden.⁶² In dit schrijven wordt niet gemeld of de Gemeente zelf van plan was om bij te dragen in een eventueel herstel. In zijn antwoord bericht de Minister dat het nog lang niet zeker is, dat de Staat eigenaar wordt van het kasteel en de voorburcht, aangezien er rekening met wapenstilstandsvoorwaarden en vredesverdragen moet worden gehouden.⁶³ Uiteindelijk zou de voorburcht niet in beslag worden genomen, omdat de woonplaats van Von Brauchitsch (kasteel Rimburch) door tijdelijke grenscorrecties na de oorlog in Nederland kwam te liggen, waardoor hij gedurende enige jaren in Nederland woonde en vermoedelijk makkelijker 'ontvijand' kon worden. Echter het een en ander was nog niet definitief geregeld en de bouwkundige toestand van de bouwhoeve liet geen verder uitstel van maatregelen toe. In 1949 maakt de Rijksdienst voor de Monumentenzorg zich zorgen over de slechte onderhoudstoestand van de voorburcht. De torens hebben dan reeds een aanzienlijk deel van hun leidendekking verloren.⁶⁴

De gemeente Schaesberg meldt wederom in een brief d.d. 27 april 1949 aan het Rijksbureau, dat een top van een toren van de bouwhoeve op instorten staat.⁶⁵ Een verzoek aan Beheer Landbouwgoederen te Roermond om de noodzakelijke maatregelen te nemen aan het in beslag genomen gebouw was zonder effect gebleven, aangezien het genoemd instituut dat niet tot haar taken rekende. In een brief aan het Nederlands Beheersinstituut⁶⁶, gedateerd 14 september 1949, stelt de burgemeester van Schaesberg voor om de hoeve, die eigendom is van de Baron von Brauchitsch, maar onder het Beheersinstituut viel tegelijk met het kasteel (inmiddels eigendom van de gemeente Schaesberg) te herstellen. De voedselcommissaris te Roermond, verantwoordelijk voor het beheer, had reeds meerdere malen aangegeven niet tot herstel te willen overgaan. Daarom vraagt de burgemeester om vooruitlopend op een definitief besluit de hoeve aan Von Brauchitsch terug te geven. Dit omdat hij zich wel bereid had verklaard om de hoeve te willen herstellen.⁶⁷ Ondanks adhesie van het Rijksbureau aan het

⁶¹ Besluit Vijandelijk Vermogen, 20 oktober 1944. Kasteel en voorburcht worden onteigend van respectievelijk Van Schaesberg en Von Brauchitsch.

⁶² Brief d.d. 11 september 1945 van de gemeente Schaesberg aan de Minister van O. K. en W. (Panddossier RCE)

⁶³ Brief d.d. 9 oktober 1945. (Panddossier RCE)

⁶⁴ Brief d.d. 28 juni 1949. (Panddossier RCE)

⁶⁵ Dit zal betrekking hebben op de noordoostelijke toren, die in deze periode duidelijke tekenen van verval begint te vertonen.

⁶⁶ Het Beheersinstituut was verantwoordelijk voor het beheer van de van Duitsers in beslag genomen bezittingen.

⁶⁷ Door de (tijdelijke) grenscorrectie was de woonplaats van Von Brauchitsch (kasteel Rimburch) Nederlands grondgebied geworden en Von Brauchitsch dus Nederlander. Uiteindelijk heeft het gebouw onder beheer van het Beheersinstituut gestaan van 1944 tot 1 januari 1952. RCE Panddossier Kasteelhoeve.

Beheersinstituut heeft dit niet geleid tot medewerking van het Beheersinstituut; dit mede gebaseerd op het gegeven dat de liquiditeitspositie van het vermogen van Von Brauchitsch slecht was.

Door de weigering van het Beheersintituut kan pas over herstel worden gedacht nadat Von Brauchitsch zijn bezit terug krijgt. Dit is pas op 1 januari 1952 het geval.

Op 19 mei 1952 verontschuldigt de Rijksdienst voor de Monumentenzorg zich ervoor dat niet eerder is gereageerd op de verzoeken van Von Brauchitsch. In zijn streven om tot herstel te komen richt Von Brauchitsch zich ook tot de Minister. In zijn brief komt aan de orde dat het beheer van de hoeve door het Beheersinstituut gedurende de periode 1944-1 januari 1952 niet heeft bijgedragen aan de onderhoudstoestand van de bouwhoeve. In die periode is er door het Beheersinstituut niets aan onderhoud gedaan. Dit zal de bouwkundige conditie van de hoeve niet ten goede zijn gekomen.

Door de Rijksdienst blijkt inmiddels een begroting ter hoogte van f 13.000,- voor de noordoostelijke toren te zijn gemaakt. In zijn verzoek aan de Minister stelt Von Brauchitsch dat de hoeve in de oorlog zware schade heeft opgelopen en dat hij financieel niet in staat is om het herstel te betalen. Derhalve verzoekt hij de Minister om het herstel als oorlogsschade te beschouwen.⁶⁸

In oktober 1952 vinden er besprekingen plaats tussen Von Brauchitsch en de Rijksdienst voor de Monumentenzorg. In meerdere brieven schrijft Von Brauchitsch dat de toestand van met name de linker toren steeds slechter wordt en dat hij graag tot herstel over wil gaan. Als belemmerende factor hierbij noemt hij het feit, dat het grootste deel van zijn vermogen zich in Duitsland bevindt en dat hij niet in staat is om grotere uitgaven in guldens te doen.

Ook de Gemeente correspondeerde met de Rijksdienst. In 1951 berichtte men al dat de torens van de bouwhoeve inmiddels ernstig in verval zijn. Er vinden besprekingen plaats en er wordt een begroting (f 13.957,-) opgesteld voor het herstel van de linker (oostelijke) toren gemaakt.⁶⁹ In de daarop volgende correspondentie is er steeds sprake van dat de schade aan met name de torens oorlogsschade is. Deze schade is in 1944 ontstaan. Vermoedelijk door de luchtdruk van de artillerie, waardoor een deel van de leien op het dak beschadigd is. Op 9 maart 1953 komt er dan de toezegging van de Rijksdienst voor een subsidie van f 5.583,- (40% van f 13.957,-). Er worden ook nog, zoals gebruikelijk, subsidies aangevraagd bij de Provincie en de Gemeente Schaesberg, hetgeen weer voor verdere vertraging zorgt.

Op 4 juni 1953 volgt een brief aan Von Brauchitsch met de vraag waarom de werkzaamheden nog niet zijn begonnen. In zijn antwoord geeft Von Brauchitsch aan dat hij bij de gouverneur Dr. Houben een subsidieverzoek heeft ingediend, evenals bij burgemeester Dassen van Schaesberg. Houben had hem toegezegd te zullen helpen, maar tot dat moment had hij nog niets vernomen. Verder geeft hij aan dat hij onvoldoende geld in Nederland heeft en geen toestemming kan krijgen om geld van Duitsland naar Nederland over te maken als gevolg de deviezenbeperkingen.⁷⁰ Zolang de subsidies niet geregeld zijn, kan hij geen opdracht aan de firma Coppens verlenen voor het herstel.

⁶⁸ Brief d.d. 8 augustus 1952. (Panddossier RCE)

⁶⁹ Brief met begroting van aannemer Coppens uit Maastricht gericht aan de Rijksdienst voor de Monumentenzorg ingekomen 22 november 1951. (Panddossier RCE)

⁷⁰ Brief van Von Brauchitsch aan de Rijksdienst voor de Monumentenzorg, d.d. 10 juni 1953.

Op 3 augustus volgt een brief, waarin Von Brauchitsch zijn frustratie uit over het feit dat hij noch van de Gemeente noch van de Provincie antwoord heeft ontvangen. Hij verzoekt de Rijksdienst of het mogelijk is navraag te doen naar de gang van zaken. Intussen, stelt hij, gaat het verval steeds verder en dreigt de toren in te storten.

Uit een brief van 8 augustus blijkt, dat hij van de gemeente Schaesberg een in zijn ogen positief bericht heeft ontvangen, waarin om een begroting wordt gevraagd.

Op 2 september volgt dan weer een brief van de gemeente Schaesberg aan de Rijksdienst met het verzoek om nadere informatie te geven met betrekking tot de historische en bouwkundige waarde van de hoeve. Op 6 oktober 1953 zendt de gemeente Schaesberg een herinnering aan de Rijksdienst voor de gewenste informatie. Op 7 oktober 1953 bevestigt de Rijksdienst formeel het belang van de hoeve aan de gemeente Schaesberg. Op 8 november 1953 blijkt dat de gemeente Schaesberg een subsidie van 20% van ten hoogste f 2.790,- heeft toegezegd, onder voorwaarde dat ook de Provincie een bijdrage zou leveren.

Dat de gemeente Schaesberg in de naoorlogse periode er veel aan gelegen is om de bouwhoeve voor het nageslacht te bewaren, blijkt uit deze subsidietoezegging en de toezegging aan de eigenaar Von Brauchitsch van een lening tegen 1% rente voor zijn aandeel, mocht het hem niet mogelijk zijn om - in verband met de deviezenbedingen in de naoorlogse periode - zijn aandeel van Duitsland naar Nederland over te brengen.⁷¹

In een brief gedateerd 10 november 1953 wijst Von Brauchitsch op het feit dat kort ervoor een muur van het kasteel bij een storm was ingestort en hij vreesde dat de oostelijke toren van de bouwhoeve bij de eerstvolgende storm zou kunnen instorten.

Om dan toch wat beweging in de zaak te brengen schrijft de directeur van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg, jhr. dr. E.O.M. van Nispen tot Sevenaer, op 23 november een brief aan GS, dat de eigenaar al lang wacht op een beslissing, terwijl de noodzaak om tot een spoedig herstel te komen, groot is.

Op 14 december 1953 volgt dan ook de toezegging van de Provincie om 10% van de kosten met een maximum van f 1.396,- te subsidiëren. Daarmee zou het herstel van de noordoosttoren kunnen beginnen.

⁷¹ Voorstel B en W aan de Gemeenteraad van Schaesberg, d.d. 8 oktober 1953. (Documentatie Heemkundevereniging)

De noordoosttoren van de hoeve in 1953. Goed zichtbaar is de slechte conditie van de spits, die in die tijd de grootste bron van zorg vormt. (Foto: RCE)

Overigens blijkt uit een door de directeur van de Gemeentewerken (waarschijnlijk Heerlen) opgestelde notitie dat in de jaren 1951/1952 de grachten droog hebben gestaan ten behoeve van door de Ned. Heidemaatschappij uitgevoerd onderzoek naar de funderingen van het kasteel en de hoeve. Er is dan al sprake van schade aan de funderingen. De schade aan de funderingen wordt op dat moment niet aan mijnschade geweten, maar aan het gegeven dat de gracht een achttal jaren ervoor droog had gestaan.⁷² Wat de aanleiding is geweest om in 1944 de grachten droog te leggen, is niet bekend.

Gemeente Heerlen eigenaar

Op 3 december 1954 blijkt dat Von Brauchitsch de hoeve aan de gemeente Heerlen heeft verkocht. Dit is op het moment dat alle subsidies binnen zijn. Deze eigendomswijziging blijkt het einde te zijn van de herstelplannen, aangezien alle subsidies opnieuw aangevraagd moeten worden.

Jhr. Dr. van Nispen tot Sevenaer, directeur van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg stuurt al op 3 december een brief naar het College van Heerlen met het verzoek spoedig te beginnen met het herstel van de spits van de linker toren (de noordoosttoren). Daarbij wordt aangeboden om de kosten te drukken door de directie van de werkzaamheden door het Rijksbureau uit te voeren.⁷³

⁷² Bijlage bij een brief gedateerd 11 januari 1952. (Documentatie Heemkundevereniging)

⁷³ Brief d.d. 3 december 1954 van directeur Van Nispen (RdMZ) aan de gemeente Heerlen. (Panddossier RCE)

1955

De eigendomswisseling is voor de Rijksdienst voor de Monumentenzorg reden om de gemeente Heerlen als nieuwe eigenaar te wijzen op de deplorabele toestand van de drie torens van de hoeve. Het blijkt echter niet meer mogelijk om - zoals eerst voorzien - de leiding van de werkzaamheden door het Rijksdienst te laten doen. Op 18 mei 1955 antwoordt de gemeente Heerlen, dat zij ervan uit gaat dat de toezeggingen van de subsidies nog steeds gestand worden gedaan. De gemeente Heerlen is formeel nog bereid om het herstel van de linker toren uit te voeren onder voorwaarde dat de subsidie beschikbaar is.⁷⁴ Tegelijk stelt zij voor om architect Wolfs uit Heerlen met de leiding van de werkzaamheden te belasten.

Architect Ramakers, die tot dan toe met de voorbereiding was belast, overleed op 29 augustus 1954. In haar antwoord geeft de Rijksdienst aan dat alle subsidies opnieuw aangevraagd dienen te worden en dat de architect door de Dienst goedgekeurd moet worden en dat de heer Wolfs - zover bekend - geen ervaring heeft met restauraties en derhalve niet belast kan worden met een dergelijke ingewikkelde restauratie.⁷⁵ Met andere woorden na drie en half jaar planvoorbereiding en subsidies aanvragen is men weer terug bij af, terwijl het verval steeds verder doorgaat.

Er volgt dan een briefwisseling, d.d. 18 oktober 1955, waarin wordt geschreven dat het als een ontspanning wordt ervaren, dat de gemeente Heerlen de hoeve heeft gekocht, maar er wordt meteen vastgesteld dat er niet meer is gesproken over het herstel van de drie torenspitsen, hetgeen volgens de Rijksdienst wel eens zou kunnen betekenen, dat de subsidietoezeggingen nu vooral gebruikt zouden gaan worden als hefboom voor het algehele herstel van de hoeve. Er wordt wederom op een spoedig herstel aangedrongen. De door de Gemeente voorgestelde architect Wolfs wordt afgewezen als zijnde te onervaren met dergelijke complexe restauratiewerkzaamheden. In plaats van hem wordt de heer W.J. Sandhövel voorgesteld.⁷⁶ De herstellkosten van de bouwhoeve worden inmiddels geschat op f500.000,- à f600.000,-.⁷⁷

Mijnschade en oorlogsschade

Dat de Gemeente op de hoogte was van de verwaarloosde toestand van de bouwhoeve blijkt onder andere uit een brief uit 1954 van de Oranje-Nassau Mijnen aan de gemeente Heerlen naar aanleiding van eventuele mijnschade.⁷⁸ De pachter had namelijk gemeld, dat een groot stuk van het poortgebouw was ingevallen. De Mijnen weten dit uitsluitend aan het achterstallige onderhoud en stelde vast dat het proces hooguit was versneld door mijnschade. Ook het instorten van de brug in augustus 1953 zou het gevolg zijn van achterstallig onderhoud. Helaas heeft ook deze brief de gemeente Heerlen er niet toe kunnen bewegen om ten minste het verval te stoppen. Men beperkte zich tot het minimale door een paar honderd gulden aan het herstel van het dak te besteden, teneinde het de pachter mogelijk te maken om in het pand te kunnen blijven wonen. Daarbij moet in ogenschouw worden genomen dat de

⁷⁴ Brief gemeente Heerlen aan de Rijksdienst voor de Monumentenzorg, d.d. 7 juni 1955. (Panddossier RCE)

⁷⁵ Brief d.d. 7 juni 1955. (Panddossier RCE)

⁷⁶ Brief Rijksdienst voor de Monumentenzorg aan de gemeente Heerlen, d.d. 18 oktober 1955. (Panddossier RCE)

⁷⁷ Brief Rijksdienst voor de Monumentenzorg aan de gemeente Heerlen, 18 oktober 1955. (Panddossier RCE)

⁷⁸ Brief van de Oranje Nassaumijnen aan de gemeente Heerlen, d.d. 9 juni 1954. (Documentatie Heemkundevereniging)

voorburcht met bijbehorende landerijen aangekocht was om grond te verkrijgen voor de uitbreiding van Heerlen.

In een brief aan B en W van Heerlen d.d. 20 april schrijft de directeur Publieke Werken, dat er niet alleen sprake is van mijnschade, maar ook van verwaarloosde oorlogsschade als gevolg van de plaatsing van artillerie in de nabijheid van de bouwhoeve. Door de luchtdruk was de dakbedekking beschadigd. In de naoorlogse periode had men verzuimd om die schade te herstellen en was als gevolg van invallende regen en sneeuw forse schade opgetreden aan vloeren, plafonds etc. Verder was er wel degelijk sprake van mijnschade, waardoor talrijke scheuren ontstonden. Met name werd genoemd dat de voorgevel van het poortgebouw losgescheurd was van het gewelf. Verder is er sprake van vele doorgaande scheuren in binnen en buitenmuren. Inmiddels heeft er volgens de directeur Publieke Werken enig provisorisch herstel plaatsgevonden aan daken en schuren. Dit is tien jaar na het ontstaan van de schade. Er wordt verder tot spoed gemaand, aangezien er op enige plaatsen sprake is van instortingsgevaar.⁷⁹

1956

Een op 18 september 1956 gedateerde brief van de firma Degens & Lauf N.V. wordt aangegeven dat de kapconstructie zodanig is aangetast, dat deze in zijn geheel vervangen moet worden. Niet duidelijk is of dit betrekking heeft op de kapconstructie van de gehele boerderij of alleen op de torens.⁸⁰

Architect Sandhövel meldt in een brief d.d. 22 september 1956 aan de heer Van der Veken dat hij bij een bezoek ter plaatse heeft vastgesteld dat er op vele plaatsen scheuren in het metselwerk aanwezig zijn, die naar zijn mening het gevolg zijn van mijnschade en dat op verschillende plaatsen maatregelen zijn getroffen, die weliswaar doeltreffend zijn, maar architectonisch gezien minder geslaagd. Hij geeft al wel vast opdracht tot het herstel van een van de troggewelfjes in de kelder naast de poort. Daarin was enige dagen voor zijn bezoek een gat ontstaan en hij vreesde nu dat door het ontbreken van samenhang spoedig het gehele gewelf zou instorten. Verder wordt door hem gemeld, dat er foto's worden gemaakt door vermoedelijk Gemeentewerken. Tevens worden er op 24 september van dat jaar opnames gemaakt van de gevels en de scheuren in het metselwerk.⁸¹

1957

In de zomer van 1957 wordt de vijver van het kasteel weer van zijn water ontdaan om de funderingen aan een nader onderzoek te kunnen onderwerpen. Bij een eerste waarneming wordt vastgesteld dat de fundering, die in goede staat verkeerde, op langshouten was geplaatst. Deze langshouten waren in goede staat. Op dat moment was het niet mogelijk om een volledig beeld van de fundering te verkrijgen. Of er kessen waren, kon niet worden vastgesteld.⁸²

⁷⁹ Brief d.d. 20 april 1954 van de directeur Publieke Werken aan College van B en W van Heerlen. (Documentatie Heemkundevereniging)

⁸⁰ Brief van de firma Degens & Lauf N.V. aan architect Sandhövel, d.d. 18 september 1956. (Panddossier RCE)

⁸¹ Brief van architect Sandhövel aan Van der Veken, d.d. 22 september 1956. (Panddossier RCE)

⁸² Brief van architect Sandhövel aan Van der Veken, d.d. 24 juni 1957. Panddossier. RCE.

1958 en 1959

Op 21 februari 1958 blijkt dat het in de begroting opgenomen bedrag voor het herstel van de bouwhoeve inmiddels is opgelopen tot f 855.165,41. Dit bedrag is dan nog exclusief de buiten het terrein uit te voeren werken, zoals het weer in profiel brengen van de grachten rond het complex. De Gemeente meent dat ook dan nog het bedrag aan de lage kant is en gaat uit van een bedrag van f 1.000.000,-. In de brief vraagt de gemeente Heerlen zich af of het wel zinvol is om een dergelijk bedrag uit te geven voor een gebouw, dat niet in de gemeente Heerlen is gelegen. Derhalve wil men graag de mening van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg weten of het belang van de hoeve groot genoeg is om dergelijke kosten te kunnen verantwoorden. Op 27 februari 1958 wordt een restauratieplan met 11 tekeningen naar de Rijksdienst verzonden. De interesse voor herstel neemt bij de gemeente Heerlen in deze periode snel af en op 12 juni 1959 krijgt de Rijksdienst de mededeling, dat de gemeente Heerlen afziet van het restaureren van de hoeve. Dit in verband met de in haar ogen hoge kosten ervan.⁸³

Vervolgens tracht de Rijksdienst met een budget van f 100.000,- de meest noodzakelijke herstellingen uit te laten voeren. Men denkt hierbij aan de drie torens. Dit niet alleen vanwege de fraaie vorm, maar ook vanwege het belang ervan voor het totaalbeeld van het complex. Echter het bedrag van 100.000,- is niet voldoende, omdat ook de funderingen herstel behoeven. Het verzoek om tot een gesprek met de Gemeente te komen werd op 9 september 1958 verzonden. Het antwoord van de Gemeente liet bijna een jaar op zich wachten. Pas op 12 juni 1959 krijgt het Rijksbureau antwoord. Het antwoord hield echter in dat de Gemeente niet tot herstel wilde overgaan. Men wijst erop dat de Gemeente de grond met daarop de hoeve indertijd wilde hebben om de grond te benutten voor de bouw van woningen. Een consequentie hiervan is dat de Gemeente de verantwoordelijkheid voor de hoeve op zich nam en dat het aangehaalde argument, dat het niet zinvol is om geld te steken in een gebouw dat niet binnen de gemeentegrenzen is gelegen, niet steekhoudend is.⁸⁴

Op 3 september 1959 schrijft de directeur van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg, Mr. R. Hotke, aan het gemeentebestuur van Heerlen dat de hoeve een zeer belangrijk monument is, dat behouden dient te blijven.⁸⁵ De Gemeente blijkt namelijk niet erg veel haast te maken met het herstel.

1960

Op 28 december 1959 ontvangt de gemeente Heerlen ook van de Provincie een brief, waarin aangedrongen wordt om in ieder geval het herstel van de funderingen en van de daken uit te voeren. De hoofdingenieur-directeur van Provinciale Waterstaat, die als adviseur voor de Provincie optreedt, schat de kosten daarvan op ongeveer f 150.000,-. Er wordt inderdaad nader overleg gevoerd met betrekking tot het eventuele herstel van de bouwhoeve. Daaruit komt naar voren dat de Gemeente de kosten te hoog vindt en dat men eerst een oplossing wil

⁸³ Brief d.d. 12 juni 1959 van het College van B. en W. van Heerlen aan de Rijksdienst voor de Monumentenzorg. (Panddossier RCE)

⁸⁴ Advies d.d. 25 augustus 1959 van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg. (Panddossier RCE)

⁸⁵ Brief van de heer R. Hotke (directeur Rijksdienst voor de Monumentenzorg) aan het College van B. en W. van Heerlen, d.d. 3 september 1959. (Panddossier RCE)

hebben voor het overkappen van de resten van het thermencomplex, dat recentelijk in het centrum van Heerlen is aangetroffen.⁸⁶ Tevens heeft men geen bestemming voor de bouwhoeve. Al deze argumenten zijn voor de gemeente Heerlen reden dat men de bouwhoeve liever ziet verdwijnen. De Rijksdienst blijft zich in een brief aan de Staatssecretaris inzetten voor het behoud van Schaesberg. Men stelt voor een bedrag van f 200.000,- tot f 300.000,- in te zetten als noodherstel en dit te beschouwen als herstel van oorlogsschade. Ook blijkt uit deze (concept)brief dat de gemeente Heerlen het herstel van de hoeve koppelt aan het geven van Rijkssteun aan het te bouwen thermencomplex in het centrum van Heerlen. In de brief aan de Staatssecretaris wordt wederom gewezen op het feit, dat het hier om een uitermate belangrijk complex gaat en dat de slechte bouwkundige toestand geen verder uitstel toelaat. Een gunstige financiële regeling is op korte termijn dus noodzakelijk.

In zijn antwoord van 4 augustus 1960 blijkt dat de Staatssecretaris bereid is tot het geven van 40% subsidie voor de restauratie. Tevens wil hij f200.000,- tot f300.000,- beschouwen als oorlogsschade en dat bedrag voor 90% subsidiëren.

Op 22 oktober 1960 volgt dan een brief van de Rijksdienst aan de gemeente Heerlen met de hiervoor genoemde toezeggingen met de mededeling dat de regeling voor het herstel van oorlogsschade aflopend is en dat snel handelen dus gewenst is. Hierop volgt op 15 december een positief antwoord, waarbij men wel vermeldt dat men rekening houdt met een bijdrage van 20% van de gemeente Schaesberg en 10% van de Provincie. De daartoe benodigde verzoeken zijn dan reeds gedaan.

1962

In de vergadering van de gemeenteraad van Heerlen van 9 april 1962 komt de beoogde restauratie weer uitvoerig aan bod. Inmiddels zijn de geschatte kosten voor herstel ten opzichte van zeven jaar ervoor aanzienlijk hoger geworden, namelijk f 935.000,-, waarvan overigens maar f 300.000,- voor rekening van de gemeente Heerlen zou zijn. Uit de notulen van de vergadering is af te leiden, dat de overgrote meerderheid van de Raad en het College van mening is dat de hoeve gerestaureerd dient te worden. Dat er geen functie voor het gerestaureerde gebouw zou zijn (het nog resterende land van de pachtboerderij, 29 hectare, zou zo snel mogelijk na afloop van het pachtcontract in 1965 omgezet moeten worden in recreatieterrein) was geen beletsel om niet tot herstel over te gaan. De gehele Raad was van mening, dat de bestemming voor de hoeve in het sociale vlak moest worden gezocht. Enige raadsleden dachten daarbij aan een buurthuis, aangezien daaraan in de wijk behoefte was.⁸⁷ Klaarblijkelijk is enkele jaren ervoor al een brand geweest met als gevolg schade aan de hoeve. Op foto's uit deze periode is daarvan echter niets te zien. Opvallend aan het standpunt van de Raad en het College is dat deze in scherp contrast staat met hetgeen eerder en vervolgens een paar jaar later wordt uitgedragen, maar in 1962 ziet in ieder geval de politiek het cultuurhistorische belang van de hoeve in.

Op 8 juni 1962 wordt door de Gemeente het restauratieontwerp van de architecten W.J. Sandhövel⁸⁸ en F. Corten ingediend. Nu blijkt dat Monumentenzorg bezwaar heeft tegen F. Corten als architect naast Sandhövel en dat de begroting te summier is. Het ontwerp blijkt

⁸⁶ Brief Rijksdienst voor de Monumentenzorg aan de Minister van C. R. M., d.d. 8 juli 1960. (Panddossier RCE)

⁸⁷ Raadsnotulen gemeenteraad Heerlen, d.d. 9 april 1962. (Documentatie Heemkundevereniging)

⁸⁸ W.J. Sandhövel is overleden op 3 oktober 1962.

overeen te komen met een reeds eerder ingediend ontwerp (kantschrijven 18 juni 1962). In plaats van de heer F. Corten geeft men de voorkeur aan architect H.J. Palmen uit Sittard (brief 31 januari 1963).

Op 11 maart volgt een brief van Monumentenzorg aan de gemeente Heerlen met de herbevestiging van 90% subsidie over f 300.000,-, maar wat betreft de 40% subsidie over het overige deel wordt deze niet toegekend. Men verzoekt de Gemeente in het volgende jaar een nieuw verzoek in te dienen. In de tussentijd komt architect Sandhövel te overlijden (3 oktober 1962). De is het nadelige neveneffect van de wens van Monumentenzorg om een ervaren architect met het werk te belasten. Bij een langlopende voorbereiding is het risico groot dat de ervaren - en dus oudere - architect nog voor het begin van de uitvoering komt te overlijden. Op 26 maart van 1963 volgt het verzoek van de gemeente Heerlen om architect J.J.W. Snelder uit Maastricht met het werk te belasten. Op 18 april wordt hij door de Rijksdienst goedgekeurd. Deze architect was bekend van veel grote nieuwbouwprojecten (onder andere het Provinciehuis in Maastricht). In opdracht van de gemeente Heerlen wordt door hem een nieuwe begroting opgesteld. De kosten voor het herstel blijken snel te stijgen. In een paar jaar tijd zijn de begrote kosten meer dan verdubbeld, naar een bedrag van f 2.024.100,-.

1965

Naar aanleiding van een vraag van de Limburgse Land- en Tuinbouwbond verzucht directeur Hotke van de Rijksdienst op 25 mei 1965, dat hij inmiddels moedeloos is geworden van het jarenlang aandringen op het herstel van de hoeve bij de gemeente Heerlen. Hij hoopt dat de interviewer wel de mogelijkheid heeft de juiste knop in Heerlen in te drukken.⁸⁹

Op woensdagavond 30 juni 1965 stortte de poorttoren in.⁹⁰ Door mijnschade en met name verwaarlozing was de bouwkundige toestand van de hoeve slecht. Over de directe oorzaak van de instorting is geen duidelijkheid. Naar verluidt is dit het gevolg van een stuurfout van een knecht van boer Tilmans, die met een trekker enige stutten onder het poortgebouw omver reed met als gevolg het instorten van de gehele toren.⁹¹ Echter op het moment dat de poorttoren instortte had de boer de boerderij reeds een half jaar verlaten en zal de knecht er weinig meer te zoeken hebben gehad. Om de gevaarlijke situatie op te heffen besluit de gemeente Heerlen om de gehele poort met het aansluitende deel van de woonvleugel af te breken.⁹²

In de jaren voor de instorting van de toren werd al melding gemaakt van scheurvorming op verschillende plaatsen in de voorburcht. Bij de poort was de voorgevel losgescheurd van het gewelf etc.⁹³ Hierdoor was het stutwerk noodzakelijk geworden.

Ondanks het instorten van de poort en aanvullende sloopwerkzaamheden blijft de Rijksdienst proberen om tot restauratie te komen. Op verzoek van de Rijksdienst laat de gemeente Heerlen een nieuwe begroting opstellen. In een brief aan de Directeur van de Rijksdienst van 7 december 1965 blijkt dat de kosten inmiddels zijn opgelopen tot f 2.024.100,-. Dit bedrag is

⁸⁹ Brief d.d. 25 mei 1965 van de directeur van de Rijksdienst aan de heer J.P. Planje van Limburgse Land- en Tuinbouwbond. (Panddossier RCE)

⁹⁰ De Nieuwe Limburger, d.d. 2-7-1965.

⁹¹ Vriendelijke mededeling van de heer A. Klein, die dit van een voormalige knecht van de boer heeft gehoord.

⁹² Brief van gemeente Schaesberg aan de Rijksdienst, d.d. 20 augustus 1965. (Panddossier RCE)

⁹³ Bron: aantekeningen Heemkundevereniging.

dan nog zonder het herstel van de grachten en het inrichten van de binnenplaats. De Gemeente verwijst nog naar de begroting van drie jaar ervoor, waar nog uitgegaan was van een bedrag van f 930.000,-. Dat dit plan niet door is gegaan, wordt door de Gemeente geweten aan het feit dat men geen Rijksgoedkeuring voor de investering had kunnen krijgen. Hierbij wordt verwezen naar een brief van het Ministerie van Volkshuisvesting en Bouwnijverheid, d.d. 24 mei 1965, dat deze voor monumenten niet noodzakelijk is.⁹⁴ Waarom men meer dan drie jaar op het antwoord heeft zitten wachten, wordt niet uitgelegd. Dat de Gemeente geen enthousiasme voor het behoud van de bouwhoeve uitstraalt, blijkt uit het laatste deel van genoemde brief, waar eerst de vrees wordt uitgesproken dat met het stijgen van de lonen alles alleen nog maar duurder zal worden en dat men vindt dat de hoeve zich niet leent voor een gebruiksfunctie, passend bij het beoogde gebruik van de omliggende terreinen, namelijk een recreatieve bestemming. In de bijgevoegde kosteninschatting gaat men, zonder argumentatie ervan dat in drie jaar tijd de kosten voor herstel zullen zijn verdubbeld.

1966

Ten aanzien van de vragen, die door de Gemeente op 7 december 1965 aan de Minister zijn gesteld, wordt door de gemeente Heerlen op 18 april herinnerd dat men nog geen antwoord had ontvangen. Nu grijpt men het voortschrijdend verval aan als argument, dat men snel een antwoord van de Minister wil hebben.

Het antwoord van directeur Hotke van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg laat geen onduidelijkheid bestaan: *“Nadat de gemeenteraad het voor de bestrijding van de restauratiekosten nodige credit had gevoteerd, nadat U van rijkswege een subsidie was toegezegd en nadat ter zake reeds vele besprekingen met de opeenvolgende voorzitters van Uw college hebben plaats gehad, laatstelijk op 19 augustus 1965, waarbij hoopgevend perspectieven werden geopend op een bestemming.....had ik niet verwacht dat U thans de vraag stelt of dit belangrijke monument nog voor restauratie in aanmerking komt. Het ligt niet op mijn weg daaromtrent een uitspraak van de Minister van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk uit te lokken. Mocht U hierover zekerheid willen verkrijgen, geef ik U in overweging U dienaangaande rechtstreeks tot Zijne Excellentie te wenden.”*⁹⁵

Ook in de vergadering van de Rijkscommissie komt de bouwhoeve op 28 februari 1966 ter sprake. Daar wordt vastgesteld dat ter plaatse (Heerlen) weinig interesse is voor het behoud ervan.⁹⁶

Op 28 oktober 1966 tekent de gemeente Heerlen bezwaar aan tegen de plaatsing van de voorburcht van Schaesberg op de nieuw samengestelde monumentenlijst. In het bezwaar wordt het argument van de hoge kosten voor het herstel breed uitgemeten. Daarbij voorbijgaand aan het feit dat de Gemeente in de eerste plaats zelf schuldig was aan het oplopen van de kosten. Aan het slot van de brief wordt vurig betoogd, dat het noodzakelijk is de hoeve af te breken om vandalisme tegen te gaan.

⁹⁴ Het gaat om een schrijven van de Provinciale directie van Volkshuisvesting en de Bouwnijverheid d.d. 6 juli 1965 met een verwijzing naar een beschikking van 24 mei 1965.

⁹⁵ Brief van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg aan het College van B. en W. van Heerlen, d.d. 27 april 1966. (Panddossier RCE)

⁹⁶ Vergaderverslag d.d. 28 februari 1966. (Panddossier RCE)

De resten van de poorttoren van de bouwhoeve kort na het instorten. Op de voorgrond is de brug al niet meer zichtbaar. Deze zal op dat moment als gevolg van verwaarlozing reeds grotendeels zijn verdwenen. (Foto: Rijckheyt, Heerlen)

De resten van de poorttoren van de bouwhoeve kort na het instorten. (Foto: Rijckheyt, Heerlen)

1967

In een ultieme poging om toch nog tot het behoud van de kasteelhoeve te komen, organiseert de Provincie op 25 januari 1967 een overleg op de provinciale griffie met de betrokkenen.⁹⁷ De vergadering wordt voorgezeten door J. van der Woude, lid G.S. Verder zijn aanwezig de heren J.G. Heiligers, eveneens lid G.S., ir. L.J.P.M. Raedts, hoofdingenieur-directeur Provinciale Waterstaat, de burgemeesters van Heerlen en Schaesberg, Mr. R. Hotke, directeur van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg, J. H. Dassen, hoofd van de 3e Griffie van de Provincie, L.L.L. Halders, hoofd-stedenbouwkundige 1e klasse Provinciale Planologische Dienst en namens de Provinciale Waterstaat, P.J.M. Hooff, hoofd afdeling Algemene Zaken. Ten behoeve van het overleg is door de hoofdingenieur-directeur Provinciale Waterstaat, de heer Raedts, een rapportage opgesteld over de mogelijkheden en kosten van het herstel van de ruïne en de kasteelhoeve. Ten aanzien van de ruïne van het kasteel acht hij een consolidatie wenselijk. Hierbij verwijst hij naar andere geconsolideerde ruïnes in Limburg, zoals Valkenburg, Lichtenberg en Montfort, waar de geconsolideerde resten belangrijke elementen in het landschap zijn. Herbouw acht hij niet haalbaar. Een consolidatie is het enig haalbare, ervan uitgaande dat deze royaal door het Rijk en de Provincie zal worden ondersteund. Ten aanzien van de hoeve merkt hij op, dat gezien de vele vragen bij de zittingen van Provinciale Staten en uit de vele krantenknipsels blijkt, dat het behoud ervan in brede kring wordt gedragen. Gezien de hoge kosten voor het herstel van de hoeve moet ook in dit geval in belangrijke mate worden gerekend op grote bijdragen van het Rijk en de Provincie. Het grote belang van de hoeve rechtvaardigt echter deze kosten. Daarbij komt nog dat speciaal voor de ruïne en de bouwhoeve in de ontwikkeling van het gebied een groenstrook is uitgespaard. Het argument dat de hoeve door zijn structuur en indeling niet goed binnen het recreatieve gebruik van een functie is te voorzien, wordt door hem ter zijde geschoven met het argument dat voor een herstellende boerderij ongetwijfeld een nuttige functie zal zijn te vinden. Door hem wordt zelfs voorgesteld om, gezien de hoge kosten van het herstel, de provinciale bijdrage hoger te laten zijn dan de gebruikelijk 10%. Ook van het Rijk zou dan een hogere bijdrage moeten komen, waarvoor reeds precedents zijn aan te wijzen.⁹⁸ Maar ook de mogelijkheden van extra subsidie boven het gebruikelijke kan de gemeente Heerlen niet afbrengen van haar wens om de bouwhoeve af te breken.

Aan het begin van de bespreking wordt gesteld dat deze dient om te bepalen of de bebouwing gerestaureerd dan wel afgebroken zal gaan worden.

Voor Heerlen staat het antwoord bij voorbaat al vast: afbreken. Volgens de burgemeester kan het geld beter besteed worden aan de restauratie van meer en kleinere monumenten, die veel dringender zijn. Onduidelijk is op welke panden daarbij wordt bedoeld. Bij het vaststellen van de monumentenlijst kort ervoor was door de Gemeente tegen maar liefst 40 aanwijzingen bezwaar gemaakt. Dit is ook de periode waarin juist in de gemeente Heerlen veel waardevolle panden zijn verdwenen. De visie van de gemeente Heerlen wordt nog duidelijker na de opmerking van de heer Hotke, dat Heerlen als eigenaar het initiatief zou moeten nemen ten aanzien van het zoeken van een goede nieuwe functie. Het antwoord van de burgemeester van

⁹⁷ Verslag van de bespreking. (Panddossier RCE)

⁹⁸ Rapport d.d. 18 november 1966 met betrekking tot de bouwhoeve van Schaesberg. (Panddossier RCE)

Heerlen is, dat van die zijde geen enkel initiatief zal worden genomen. Ook op de vraag van de voorzitter of door de gemeente Heerlen ooit serieus onderzoek is gedaan naar mogelijk hergebruik voor de bebouwing luidt wederom het heldere en duidelijke antwoord: *Géén kans!* Op elk initiatief van de voorzitter om de burgemeester te bewegen tot het meehelpen zoeken naar een mogelijkheid tot behoud was het antwoord steevast negatief.

Daarop concludeert de heer Hotke dat ook - indien de restauratie voor de volle 100% zou worden betaald - de Gemeente dit niet wil, omdat men weigert naar een nieuwe functie te zoeken.

De conclusie van de bespreking is dat de gemeenten Schaesberg en Heerlen onder geen geval wilden meewerken aan herstel en dat er dus geen uitweg was in de impasse. De tegenwerking van de gemeente Heerlen is dermate sterk, dat het voor de Provincie zinloos is om nog verder te vechten voor behoud van Schaesberg en daarom geeft zij node toe aan de wens van de gemeente Heerlen om de bouwhoeve te mogen afbreken. Het afgeven van een sloopvergunning is door de weigerende houding van de plaatselijke overheden niet te voorkomen.

De gemeente Schaesberg stelt in haar advies dat de bouwhoeve en de resten van het kasteel één geheel vormen en dat om het vandalisme te stoppen er slechts één mogelijkheid is en dat is om alle bebouwing af te breken. Dat herstel en herbestemming het vandalisme ook tegen kan gaan, wordt niet in overweging genomen. Het verslag eindigt dan ook met het advies om de sloopvergunning aan de gemeente Heerlen te verlenen.

De hoeve, nadat de poorttoren was ingestort en de gemeente Heerlen de restanten en het aansluitende deel van de woning had gesloopt. Geheel links is nog net een deel van de noordoosttoren zichtbaar, waarvan de kap inmiddels is gesloopt. (Foto: Rijkheyt, Heerlen)

De oostvleugel voordat de sloopvergunning werd afgegeven. (Foto: Rijckheyt, Heerlen)

Reeds voor het verstrekken van de sloopvergunning is een aanzienlijk deel van de bouwhoeve gededemonteerd. (Foto: Rijckheyt, Heerlen)

De woonvleugel in augustus 1967, dus nog voor de sloopvergunning was afgegeven. Men kan zich niet aan de indruk onttrekken, dat toen reeds (illegale) sloopwerkzaamheden waren uitgevoerd. In wiens opdracht deze zijn uitgevoerd, is in de archieven niet meer te achterhalen. (Foto: RCE)

Het westelijke deel van de bouwhoeve was reeds voor het verstrekken van de sloopvergunning van zijn dakbedekking ontdaan. (Foto: RCE)

De oostvleugel van de bouwhoeve in de periode van voor de sloopvergunning. (Foto: Rijkheyt, Heerlen)

Sloop in 1967/1968

In aansluiting met de voor de gemeente Heerlen succesvol verlopen vergadering dient de Gemeente op 13 februari 1967 het verzoek in om de boerderij te mogen afbreken.⁹⁹

De procedure gaat Heerlen niet snel genoeg, gezien de brief van 30 mei 1967, waar weer eens op het gevaar van de bouwhoeve wordt gewezen, zonder te vermelden dat de gevaarlijke situatie was ontstaan door het nalaten van het noodzakelijke onderhoud door de eigenaar; de gemeente Heerlen.¹⁰⁰

Bij het opstellen van de sloopvergunning op 25 oktober 1967 wordt door de Rijksdienst voor de Monumentenzorg in eerste instantie bedongen, dat de muren minimaal tot één meter boven het maaiveld gehandhaafd dienden te worden.¹⁰¹ Bij de uiteindelijke sloop wordt hier geen rekening mee gehouden en wordt de bouwhoeve afgebroken tot en met het maaiveld.

Overigens was de sloop eind 1967 al ver gevorderd en waren grote delen van de oostvleugel al verdwenen, alsmede de tussenmuren en vloeren van het woongedeelte. Tevens had men reeds alle pannen van het westelijke deel van de voorburcht verwijderd. Het bouw materiaal dat gebruikt had kunnen worden voor het herstel van andere monumenten wordt daarvoor niet gebruikt, maar vindt zijn weg naar andere belanghebbenden. Op 23 januari 1968 wordt dan uiteindelijk de sloopvergunning verleent en kan de wens van de gemeente Heerlen in vervulling gaan.¹⁰² In de vergunning uitte de Minister ondubbelzinnig haar teleurstelling ten aanzien van het feit, dat de Gemeente elke vorm van medewerking voor het behoud had geweigerd. Met name het gegeven, dat zelfs extra subsidies de Gemeente er niet toe hadden bewogen om de hoeve te behouden.

Een sloopvergunning voor de kasteelruïne wordt evenwel niet verleend, hetgeen als zeer teleurstellend door de gemeente Schaesberg wordt ervaren. Men voelt zich in deze achtergesteld ten opzichte van de gemeente Heerlen.

⁹⁹ Aanvraag sloopvergunning door de gemeente Heerlen aan de Minister van C.R.M., d.d. 13 februari 1967. (Panddossier RCE)

¹⁰⁰ Brief van het College van B. en W. van Heerlen aan de Rijksdienst voor de Monumentenzorg, d.d. 30 mei 1967. (Panddossier RCE)

¹⁰¹ Concept brief d.d. 2 oktober 1967 van de Minister van C.R.M. aan de gemeente Heerlen. (Panddossier RCE)

¹⁰² Vergunning van de Minister van C.R.M. aan de gemeente Heerlen, d.d. 23 januari 1968. (Panddossier RCE)

Herstel

Het kasteel in de nazomer van 1974, vlak voor het instorten van de zuidoosthoek van de toren op 26 december.¹⁰³ Bij de noordoosthoek is zichtbaar dat in het verleden het metselwerk ter hoogte van de waterlijn en erboven al een keer was hersteld. Op foto's uit de periode van vlak na de Tweede Wereldoorlog is dit herstel nog niet zichtbaar. Op deze foto is goed te zien waarom er zo weinig metselwerk bij het begin van de werkzaamheden resteerde. Door het schoonmaken van de grachten en het achterwege laten van een beschermend talud tegen de gevels konden door inwatering de nog bestaande geveldelen ter hoogte van de waterlijn afkalven, met instorting als gevolg. (Foto T.C. Bauer)

Door bemiddeling van de heer A.J.A.M. Corten uit Welten en de Nederlandse Kastelenstichting (NKS) wordt in 1975 een begin gemaakt met het archeologisch onderzoek van Schaesberg.¹⁰⁴

In 1976 zal begonnen zijn met de consolidatie. Als eerste wordt de gracht rond de hoofdburcht uitgegraven met aansluitend de consolidatie van het muurwerk. In een tweede fase zouden dan de grachten rond de voorburcht met aansluitende consolidatie ten uitvoer worden gebracht. Er wordt in een brief van de TH Delft van 3 november 1975 gepleit om voor het begin van de winter te beginnen met de muren van de toren in verband met de zeer slechte toestand van dat deel van het kasteel.¹⁰⁵ Deze werkzaamheden zouden echter uitgesteld worden.

¹⁰³ Limburgs Dagblad, d.d. 28 december 1974.

¹⁰⁴ Brief Nederlandse Kastelenstichting aan de gemeente Schaesberg, d.d. 29 juni 1974. (Documentatie Heemkundevereniging)

¹⁰⁵ Brief TH Delft aan de gemeente Schaesberg, d.d. 3 november 1975. (Documentatie Heemkundevereniging)

In 1978 wordt een plan opgesteld voor de tweede fase van het herstel. Dit plan voorzag in het opschonen en opruimen van het terrein van de voorburcht. De grachten moesten worden uitgegraven, er moesten twee bruggen worden gebouwd en de nog bestaande delen van het kasteel moesten worden verankerd, het metselwerk rond de waterlijn behoefde volgens de samenstellers eveneens herstel. Rond de muren zou een grondpakket met betuining van wilgentenen worden aangebracht. Deze bescherming van het metselwerk is echter thans (2014) niet meer aanwezig.

De grachten zouden twee meter onder de waterlijn moeten worden uitgediept. Vermoedelijk een diepte, die de grachten in het verleden nooit hebben gehad. Het vrijkomende puin zou gestort moeten worden op het terrein ten oosten van het complex. Het gronddepot ten noorden van de hoeve zou ten dele weer worden verwerkt in het terrein, waardoor de heuvel van het gronddepot minder hoog zou worden.

Daar waar de bestaande fundering kapot was, zou deze worden hersteld met veldbrandstenen en Kunradersteen. Nieuw metselwerk moest volgens het voorstel worden vervangen door oorspronkelijk metselwerk. Het oorspronkelijke metselwerk dacht men te kunnen maken door het toepassen van veldbrandstenen. Ook hier was voorzien om aan de buitenzijde een half steens muurtje op te trekken en dat met ijzer met het achterliggende metselwerk te verbinden en de tussenliggende ruimte met baksteen en specie op te vullen. De samensteller van het voorstel schrijft, dat de metselmortel een mengsel van witte cement, bouwkalk en zand moest zijn, dat aangepast moest worden aan de samenstelling van het oorspronkelijke mengsel. Het voegwerk van het funderingswerk moest bestaan uit een mengsel van enci-cement met zand, zonder de verhouding overigens te noemen. Voor het in het zicht komende metselwerk moest al het voegwerk anderhalve centimeter diep worden uitgekrabd en worden gevoegd met een dagvoeg. De mortel moest worden samengesteld met witte cement, bouwkalk en zand in een nog nader te bepalen verhouding.

In het plan was ook voorzien om de brug naar het kasteel weer in oorspronkelijke staat op te metselen, zij het dat een deel van de brug wegneembaar moest zijn. Dat het daarbij niet mogelijk was om de oorspronkelijke toestand te herstellen, realiseerde de auteur van het stuk zich klaarblijkelijk niet.

Op 27 december 1974 stortte de zuidoosthoek van de toren in. Dit was voor de gemeente Schaesberg de directe aanleiding om in het kader van het wegwerken van risico's ook het overige nog resterende metselwerk om te trekken.¹⁰⁶

Als formele startdatum voor het herstel wordt 24 april 1978 aangehouden.¹⁰⁷

Ten aanzien van de consolidatie wordt in de eerste werkbepreking (10 maart 1978) tussen de gemeente Heerlen, de gemeente Schaesberg, Oranjewoud b.v. en de TH Delft afgesproken, dat de bovenzijde van het herstelde muurwerk van de voorburcht afgedekt dient te worden met een gewapend betonnen balk van 25 cm dik en ongeveer 50 cm breed. Dit ter versteviging van het metselwerk en om vernielingen tegen te gaan.

In de vierde werkbepreking op 13 juni 1978 wordt bepaald, dat de beschoeiing langs de muren 10 cm boven het grachtniveau uit moet komen. Dit is in tegenstelling met de huidige situatie waarbij er geen beschoeiing (meer) aanwezig is. Bij de te herbouwen muren wordt

¹⁰⁶ Documentatie Heemkundevereniging.

¹⁰⁷ Besprekingsverslag 2, d.d. 20 april 1978. (Panddossier RCE)

voorgeschreven, dat het inwendige van de muren met betonblokken van 10-20-30 cm zal worden opgevuld. Dit laatste is bij de thans in uitvoering zijnde werkzaamheden bevestigd. De binnenmuren van de bouwhoeve dienden ook te worden opgemetseld en met een in moderne steen uitgevoerde rollaag te worden afgedekt. Van dit laatste is niets uitgevoerd. Door de heer H.C. Knook is geadviseerd om aan de bovenzijde een betonbalk te plaatsen los van de beide klampen door het aanbrengen van 2 cm dikke platen polystyreenschuim en aan de onderzijde een laag loderite, die bij het veldwerk is opgemerkt. De reden om een betonbalk toe te passen was, dat - omdat de fundering slecht was - bij het bezwijken van een houten paal de instorting van het metselwerk zou worden voorkomen.¹⁰⁸

Over de uitvoering heeft men de Rijksdienst voor de Monumentenzorg niet op de hoogte gebracht, noch toestemming gevraagd. Op 20 juni 1978 is door de Rijksdienst naar aanleiding van berichten in de pers een brief naar de gemeente Schaesberg verzonden, waarin opheldering wordt gevraagd.¹⁰⁹ Op 31 oktober wordt de Rijksdienst inderdaad op de hoogte gesteld van de werkzaamheden.

Op 11 juli 1978 wordt door de heer Knook voorgeschreven, dat bij de voorburcht op een niet nader omschreven plaats een betonbalk aangebracht dient te worden om de fundering te versterken, omdat de fundering ter plaatse van de houten palen begint te rotten. De betonbalk wordt echter niet geplaatst.¹¹⁰ In dat jaar worden ook de betonnen afdekkingen op de muren aangebracht en wordt er begonnen met de bouw van de brug tussen hoofdburcht en voorburcht.

Bij het kasteel zelf heeft men een vergelijkbare werkwijze toegepast. Hier heeft men op het bestaande metselwerk betonblokken met ertussen mortel gestapeld, met aan de binnen- en buitenzijde een beklamping van oude veldbrandstenen. Bij de zuidoosthoek van de toren, waar in 1975 de hoek was uitgevallen, wordt het metselwerk tot op het gezonde werk afgebroken, waarna dezelfde methodiek van bouwen wordt toegepast. De wijze van uitvoering is ook nu nog goed te herkennen op de hoek van de toren waar de kern van betonstenen hoger is doorgevoerd dan de buitenschil. Voor zover bekend is er geen poging gedaan om de kern van het metselwerk met de buitenzijde te verbinden.

Tijdens de uitvoering wordt besloten om, in afwijking van het oorspronkelijke plan de muren niet boven het maaiveld op te trekken, maar de loop in de bestrating aan te geven, hetgeen niet gebeurd is.¹¹¹ Ook het plan om in de toren een woning voor de beheerder onder te brengen blijft onuitgevoerd.

Bij de tweede fase van het herstel wordt wel door de gemeente Schaesberg een aanvraag bij de Rijksdienst gediend en wel op 31 oktober 1978. De tekeningen voor de plannen zijn door Publieke Werken van de gemeente Heerlen gemaakt.¹¹²

¹⁰⁸ Vriendelijke mededeling de heer H.C. Knook.

¹⁰⁹ Brief van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg aan B. en W. van Schaesberg, d.d. 26 april 1978. (Panddossier RCE)

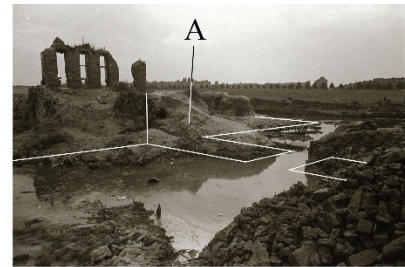
¹¹⁰ Vriendelijke mededeling de heer H.C. Knook.

¹¹¹ Besprekingsverslag d.d. 31 oktober 1978. (Panddossier RCE)

¹¹² Brief van het college van B. en W. van Schaesberg aan de Rijksdienst voor de Monumentenzorg, d.d. 2 november 1978. (Panddossier RCE)

BESCHRIJVING EN ANALYSE BESTAANDE TOESTAND

Herenhuis

Zicht vanuit het noorden op de restanten van het kasteel in 1975, nadat de begroeiing was verwijderd en men was begonnen met het vrij leggen van de funderingen. Ter oriëntatie: bij (A) bevindt zich het metselwerk van de brug, die het kasteel ontsloot. Met witte lijnen is ongeveer de plaats van de gevels en de brug aangegeven. Dat er relatief weinig van de bruggenhoofden (en de rest van het kasteel) is overgebleven, doet vermoeden dat in het derde kwart van de 20ste eeuw de ruïne als steengroeve is gebruikt. (Foto: Hukkelhoven, Documentatie Heemkundevereniging)

De brug, gezien vanuit het oosten in 2014. Al het hier zichtbare metselwerk van de brug is bij de restauratie van 1975 en erna tot stand gekomen. Alleen inwendig zal een deel van het metselwerk nog oorspronkelijk zijn.

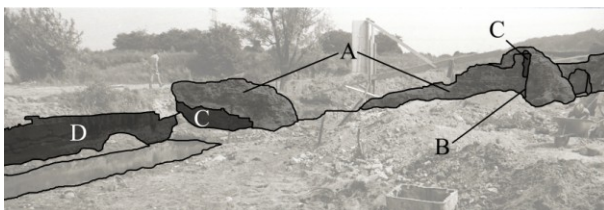
Zicht op de brugrestanten in 1975, vanaf de binnenplaats van de voorburcht. (Foto: Hukkelhoven, Documentatie Heemkundevereniging)

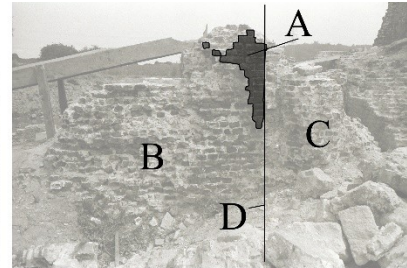
Het kasteel in 1888, gezien vanuit het westen, met een nog intacte brug. De vorm met een drietred en een oplopend deel naar de poort is hier goed te herkennen. Op deze foto wordt het binnenplein van de voorburcht nog door een lage bakstenen muur afgesloten aan de zijde van het kasteel. Omstreeks 1900 zal hier een lage bedrijfsvleugel verrijzen, die het kasteel visueel afsloot ten opzichte van de voorburcht. (Foto: RCE)

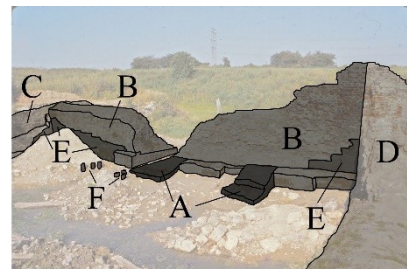
Het zuidelijke bruggenhoofd met aansluitend metselwerk in detail, circa 1975. Alleen bij (A) is een fragment van het oorspronkelijke geveloppervlak bewaard gebleven. Op de voorgrond zijn nog brokken van de ingestorte gevels te zien. De stenen hiervan zijn bij het herstel van 1975 gebruikt voor de consolidatie. (Foto: Hukkelhoven, Documentatie Heemkundevereniging)

De restanten van de brug, gezien vanuit het westen bij het begin van de werkzaamheden, circa 1975. Geheel links (A) is nog het schamele restant van de keermuur van de voorburcht zichtbaar. Bij (B) is een klein deel van de oorspronkelijke buitenhuid van de brug zichtbaar. Ook geheel rechts, bij (C) is een fragment van de bakstenen buitenhuid van de brug bewaard gebleven. Aansluitend is bij (D) een stuk van de voormalige noordgevel van het gebouw zichtbaar. (Foto: Hukkelhoven, Documentatie Heemkundevereniging)

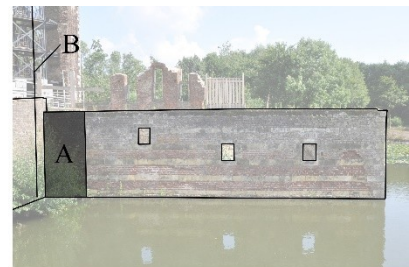
Detail van het zuidelijke bruggenhoofd, circa 1975. Bij (B) het metselwerk van het bruggenhoofd. Bij (C) de noordgevel van het kasteel. Bij (A) is een klein deel van de oorspronkelijke buitenhuid van het bruggenhoofd bewaard gebleven. Lijn (D) geeft de plaats aan waar de voorgevel van het kasteel zich heeft bevonden. (Foto: Hukkelhoven, Documentatie Heemkundevereniging)

Nogmaals een detail van het bruggenhoofd. Voor het metselwerk van de brug is een aantal fundamente (A) zichtbaar, die - volgens de beschrijving van de heer Corten - afkomstig zijn van een oudere brug. In de beschrijvingen en documentatie van de TH Delft wordt nergens melding gemaakt van een oudere brug. Bij (B) is het metselwerk van de kern van de huidige brug zichtbaar. (C) is de keermuur van de voorburcht. (D) is de voorgevel van het kasteel. Het metselwerk, dat bij de vorige afbeelding bij (A) is aangegeven, is inmiddels verloren gegaan. Hier is wel te zien dat in ieder geval het bovenste deel van het metselwerk van de brug koud geplaatst is tegen dat van de noordgevel van het kasteel. Bij (C) zijn zowel bij de brug als wel bij de voorburcht kleine delen van de oorspronkelijke buitenhuid van het metselwerk zichtbaar. Geheel links, bij (F) is nog een aantal houten palen zichtbaar, waarvan niet bekend is tot welke constructie deze behoren. (Foto: A.J.A.M. Corten, Collectie Corten)

Overzicht van het westelijke deel van het kasteel bij het begin van de werkzaamheden in 1975. Zichtbaar is dat bij dit deel vrijwel niets meer boven het grachtniveau resteerde. Het fragment van de westgevel is het enige deel van het kasteel, waarvan boven het niveau van de gracht nog iets bewaard is gebleven. Dit betekent dat bijna al het thans zichtbare metselwerk bij dit deel van het kasteel consolidatiewerk betreft. (Foto: Hukkelhoven, Documentatie Heemkundevereniging)

Overzicht van het westelijke deel van de voorgevel van het kasteel. De vergelijking met de voorgaande afbeelding met de toestand van voor 1975 maakt duidelijk dat al het hier zichtbare metselwerk van de noordgevel bij de consolidatie tot stand is gekomen. Opvallend is dat bij (A) een verticale naad is gereconstrueerd, overeenkomstig de tekeningen van Mulder en dat de naad de plaats van de oostgevel van de westelijke vleugel suggereert. Deze bevindt zich bij (B). In werkelijkheid zal de op de tekening van Mulder zichtbare naad deel uitmaken van een herstelling van het metselwerk. De thans zichtbare naad is in dit opzicht misleidend, temeer omdat elders de oude inboetingen niet gereconstrueerd zijn.

De toegang tot het kasteel in 1919. De wapenstein in het timpaan, die op de 19de-eeuwse foto's nog zichtbaar is, ontbreekt hier. Deze zal in het begin van de 20ste eeuw zijn uitgebroken om te worden herplaatst in het na een brand herbouwde Krickenbeck ten oosten van Venlo. (Herkomst: Rijckheyt, Heerlen)

Overzicht van het herenhuis in 1975. Zichtbaar is, dat - met uitzondering van de toren en aansluitende geveldelen - de ruïne slechts fragmentarisch bewaard is gebleven. (Foto: Hukkelhoven, Documentatie Heemkundevereniging)

Het kasteel 39 jaar later, in het voorjaar van 2014. Door het optrekken van de funderingen tot kelderniveau is de hoofdvorm van het kasteel weer herkenbaar geworden. Wel is duidelijk dat weinig van het oorspronkelijke metselwerk aan de west- en noordzijde van de ruïne bewaard is gebleven.

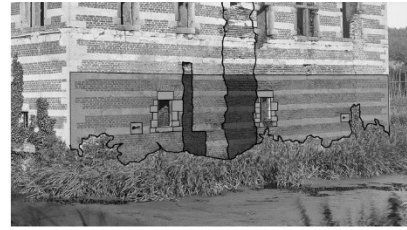
Het kasteel in 1919, globaal gezien vanuit dezelfde positie als de vorige foto. Hoewel de kappen en delen van de gevels inmiddels verloren waren gegaan, verkeerde het kasteel op dat moment in een nog aanzienlijk betere toestand dan bij het begin van het herstel in 1975. (Foto: RCE)

Het kasteel, omstreeks 1975, gezien vanuit het westen. Zichtbaar is dat alleen in het midden van de gevel nog een deel het metselwerk van de buitengevel tot op het niveau van de kelder bewaard is gebleven. Elders is het metselwerk tot onder maaiveldniveau verdwenen. Dat het metselwerk tot onder het maaiveld verloren is gegaan, is waarschijnlijk het gevolg van het in de naoorlogse periode uitgraven van de gracht, zonder dat men tot het herstel van de gevels is overgegaan. Hierdoor is het metselwerk op het niveau van de gracht door inwateren, vorst etc. steeds verder aangetast. (Foto: Hukkelhoven, Documentatie Heemkundevereniging)

Het laatste nog bestaande deel van de westgevel in 1975, gezien vanuit het zuidwesten. Op de voorgrond is een deel van de ingestorte gevel zichtbaar. Bakstenen van dit deel en andere delen van de ingestorte gevels zijn in en na 1975 gebruikt voor het herstel van de ruïne. (Foto: Hukkelhoven, Documentatie Heemkundevereniging)

Detail van een foto uit 1919 van de westgevel van het kasteel. Lichtgrijs is dat deel van de gevel, dat in 1975 werd hersteld. Met donkergrijs zijn inboetingen in het oorspronkelijke metselwerk aangeduid. De contour ervan is vrij grillig. Dit in tegenstelling tot de huidige situatie, waar de beide inboetingen een strak en recht verloop kennen. Ook de omvang en plaats wijken iets af ten opzichte van het origineel. Ter plaatse van de brede inboeting bevindt zich oorspronkelijk een halfronde toiletuitbouw. Om deze goed aan te duiden zal bij het herstel het metselwerk ter plaatse een halve steen zijn teruggezet. Behalve de genoemde sporen zijn ook bij andere onderdelen van de gevel kleine afwijkingen ten opzichte van de oude situatie te herkennen. Zo wijkt bijvoorbeeld de plaatsing van de “schiet”gaten iets af ten opzichte van het origineel en heeft men bij de herbouw de beide bovendorpels aan de bovenzijde verhoogd door het toevoegen van blokken mergel om deze op gelijke hoogte met de spekbanden te brengen. (Foto: RCE, bewerking BBA)

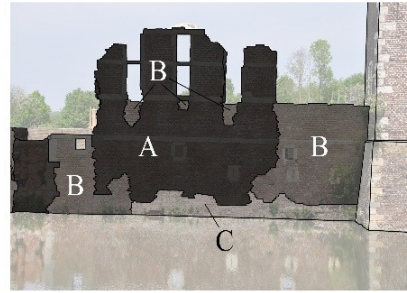
Het kasteel, gefotografeerd vanaf ongeveer dezelfde positie als in 1975. In hoeverre men zich bij het herstel heeft gebaseerd op de aangetroffen bouwsporen behoeft nog nader onderzoek. Bij het herstel van de gevels is het metselwerk opgetrokken tot kelderniveau. Hierbij zijn de bestaande resten van de westgevel in het nieuwe metselwerk opgenomen.. Mogelijk rest zelfs een klein deel van het oorspronkelijke geveloppervlak. Het deel waar nog oorspronkelijk geveloppervlak aanwezig zou kunnen zijn, is donkergrijs weergegeven. Gezien de slechte bereikbaarheid van de gevel is dit op dit moment niet vast te stellen. Inwendig is een groter deel nog authentiek. Dit is met een lichtgrijze kleur aangegeven. Bij het reconstrueren van de gevel heeft men gebruik gemaakt van een deel van de oorspronkelijke vensteromlijstingen, die uit de gracht afkomstig zullen zijn. Deze zullen bij het uitgraven van de grachten zijn aangetroffen. Het metselwerk van de nieuwe gevels bestaat uit een ruwe stapeling van betonblokken, met aan weerszijden een beklamping van veldbrandstenen met spekbanden van mergel.

Overzicht van de ruïne, gezien vanuit het zuiden ten tijde van het vrijgraven. Van het smalle en hoge fragment aan de linker zijde van het nog bewaarde deel van de zuidgevel is het bovenste deel thans niet meer aanwezig. (Foto: Hukkelhoven, Documentatie Heemkundevereniging)

Zicht op het meest westelijke deel van de zuidgevel. In 1975 was dit deel tot op het niveau van de gracht verdwenen. Al het hier zichtbare metselwerk is bij de consolidatie van 1975 en daarna tot stand gekomen. Het toen opgetrokken metselwerk bestaat uit een kern van betonblokken met aan weerszijden ervan een halfsteens zware beklamping van veldbrandstenen met spekbanden van mergel. Door vermoedelijk vocht en vorstinwerking op dit metselwerk zijn schollen afgesprongen. De spekbanden van mergel zijn plaatselijk volledig verdwenen, waardoor de mortel en betonblokken van de kern zichtbaar zijn geworden. Ook bij de noordgevel is dit schadebeeld aanwezig.

Het middelste deel van de zuidgevel in 2014. Bij (A) is het nog oorspronkelijke metselwerk donkergrijs aangegeven. (B) is het bij de consolidatie tot stand gekomen metselwerk. Van het metselwerk (C) ter hoogte van de waterlijn kan op dit moment niet worden vastgesteld of het bij de herbouw tot stand is gekomen. Nader onderzoek is hier noodzakelijk wanneer dit deel van de gevel benaderd kan worden.

De zuidgevel in 1888. Wat betreft de plaatsing van de vensters en de ventilatieopeningen is het ook hier mogelijk om kleine verschillen vast te stellen. (Foto: RCE)

Het kasteel, gezien vanuit het zuidwesten. De westgevel van de toren is nog vrijwel geheel origineel. Alleen bij het deel onder de lijst ter plaatse van de begane grondvloer zal een deel van het gevelmetselwerk bij de consolidatie tot stand zijn gekomen. Vanwege de slechte bereikbaarheid van de gevels en de begroeiing is het op dit moment niet mogelijk om in te schatten welke delen bij de consolidatie tot stand zijn gekomen.

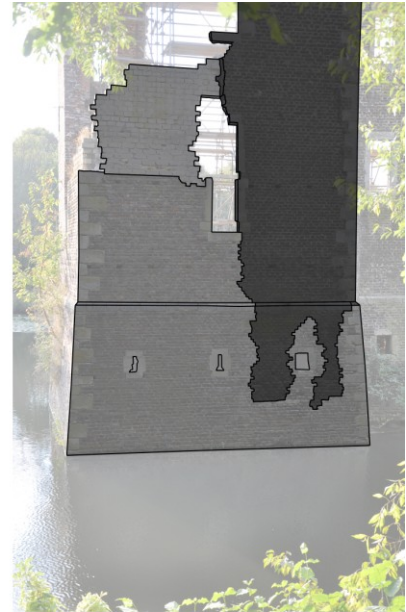
De zuidgevel van de toren voordat deze werd geconsolideerd. Kort voor het nemen van deze foto is de zuidoosthoek van de toren ingestort. De kelder is nog ten dele gevuld met puin. Aan de buitenzijde was het metselwerk door inwatering sterk aangetast. Het metselwerk van de buitengevel zal tot onder het waterniveau verloren zijn gegaan. Aan de binnenzijde is het metselwerk tot ongeveer een meter boven het niveau van de keldervloer bewaard gebleven (zie de beschrijving van de torenkelder, p.80). Indien men in de jaren 50 de gracht niet had uitgegraven, zou de hoek van de toren vermoedelijk niet zijn ingestort. (Foto: Hukkelhoven, Documentatie Heemkundevereniging)

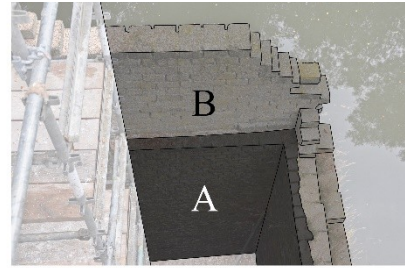
Overzicht van de zuidgevel van de toren. Bij (A) is het oorspronkelijke metselwerk. Bij (B) is het in 1975 toegevoegde metselwerk te zien. Aangezien bij het herstel van 1975 de veldbrandstenen eerder op waren dan de betonblokken steekt het metselwerk van de betonblokken uit boven de rest van het metselwerk. Aan de onderzijde van het oorspronkelijke deel van de gevel zijn sporen van oudere herstellingen te herkennen.

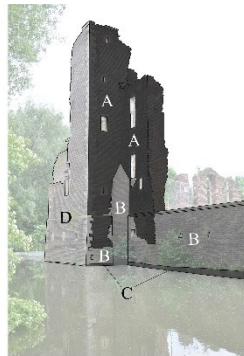
Het onderste deel van de toren, gezien vanuit het oosten, kort nadat de zuidoosthoek was ingestort. Hier is ook het aansluitende deel van de oostgevel zichtbaar. In de hoek tussen de oostgevel en de toren zijn de sporen zichtbaar van de uitgemetselde toiletoker, die bij de consolidatie is gereconstrueerd. (Foto: Hukkelhoven, Documentatie Heemkundevereniging)

De oostgevel van de toren in 2014. Met donkergrijs zijn die delen van de toren aangegeven, waarvan we kunnen aannemen, dat deze nog tot de oorspronkelijke opzet behoren. Met de lichtgrijze kleur zijn die delen aangegeven, die bij de herstelwerkzaamheden van 1975 en daarna tot stand zijn gekomen. Na het door de TH Delft uitgevoerde onderzoek is onder leiding van de TH met Ingenieursbureau Oranjewoud een herstelplan opgesteld. Onderdeel ervan was het deels reconstrueren van de kort daarvoor ingestorte hoek van de toren. Dit werd gedaan door het optrekken van een kern van betonstenen met aan beide zijden een halfsteens klamp van veldbrandstenen. Men is hier doorgegaan met metselen tot de stenen op waren. Zichtbaar is, dat de veldbrandstenen eerder op waren dan de betonblokken. In het uitstekende deel van het metselwerk van betonstenen zijn geen sporen van een verankering of iets dergelijks te zien, hetgeen betekent dat de klampen van veldbrandstenen los staan ten opzichte van de kern van betonstenen. Volgens een mededeling van de heer Knook, belast met de leiding van de consolidatie, zou er een verankering moeten zijn in de vorm van het plaatselijk doortrekken van de veldbrandstenen over de volle dikte van de muur.

Bovenaanzicht van de herstelde zuidoosthoek van de toren. Al het hier zichtbare metselwerk is bij de consolidatie in 1975 tot stand gekomen. Aan de buitenzijde van de muur heeft men een halfsteens klamp van baksteen toegepast (A). De kern van het metselwerk bestaat uit betonblokken (B). Er zijn geen sporen aangetroffen van een verankering van beide delen.

Zicht op de noordgevel van het torenrestant met het aansluitende deel van de oostgevel. Hoewel het moeilijk was in verband met de slechte bereikbaarheid en de begroeiing, is ook hier een poging gedaan om in beeld te brengen welke delen van het metselwerk nog oorspronkelijk zijn en welke delen bij het herstel zijn toegevoegd. Gezien het voorgaande moet er een duidelijk voorbehoud worden gemaakt ten aanzien van de interpretatie. Het oorspronkelijke metselwerk is bij (A) aan te treffen. Het restauratiewerk is met (B) aangegeven. Aan de onderzijde van de muur op de waterlijn is een strook natuursteen in het gevelmetselwerk opgenomen (C). Onbekend is of dit metselwerk nog oorspronkelijk is, dan wel bij de consolidatiewerkzaamheden tot stand is gekomen. Gevel (D) (oostgevel) is hiervoor reeds beschreven.

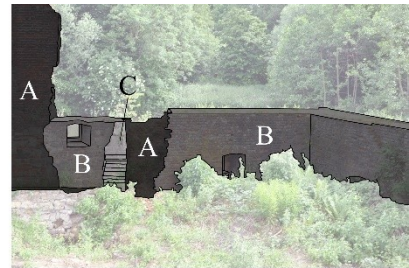
Overzicht van de noordwand, gezien vanaf de binnenzijde. Al het hier zichtbare metselwerk is bij de herstelwerkzaamheden in 1975 en daarna tot stand gekomen. In tegenstelling tot de westwand (zie hierna) is de plaats van de gewelven niet in het metselwerk aangegeven. De verticale stroken metselwerk markeren vermoedelijk de plaats van de haardpartij. Dit is echter niet zeker.

Het inwendige van het kasteel, gezien naar het westen, in het monumentenjaar 1975. Op de achtergrond is het nog resterende deel van de westgevel van het kasteel zichtbaar. Op de voorgrond zijn de onderste delen van de tussenmuren van het gebouw te zien. Opvallend is dat deze muren tot een relatief grote diepte zijn uitgebroken. (Foto: Hukkelhoven, Documentatie Heemkundevereniging)

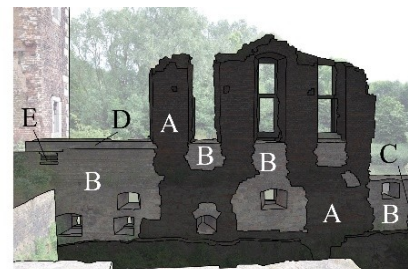
Het zuidelijke deel de westgevel, gezien vanaf het voormalige binnenplein. Ook hier zal het zichtbare metselwerk omstreeks 1975 tot stand zijn gekomen. Mogelijk is een deel van het oorspronkelijke metselwerk nog aanwezig. Er is nader onderzoek nodig om hierover zekerheid te krijgen. Ook delen van de funderingen in breuksteen zullen nog oorspronkelijk zijn. De halfsteens diepe uitsparingen geven de vorm aan van de oorspronkelijke kruisgewelven van deze vleugel. Opvallend is dat deze niet in de zuidwand (links op de foto) zijn aangegeven.

Het meest westelijke deel van zuidwand. Dit deel is vrijwel volledig in en na 1975 tot stand gekomen op de basis van de oude funderingen. Bij (A) is het nog oorspronkelijke metselwerk zichtbaar. Het lichtgrijs gekleurde metselwerk bij (B) is in en na 1975 tot stand gekomen. In dit metselwerk is een stuk metselwerk opgenomen bestaande uit betonblokken met een staande tand (C). Dit geeft aan dat men bij de consolidatie ook van plan is geweest om in ieder geval een deel van de scheidsmuren te reconstrueren. Opvallend is wel dat een dergelijk staande tand bij de tegenover gelegen muur niet is voorzien. Het zou voor de hand liggend zijn om ook daar een dergelijke voorziening aan te brengen. De oorzaak ligt vermoedelijk in het gegeven dat de uitgangspunten van het herstel niet structureel tot uitvoering zijn gebracht.

Overzicht van het inwendige van het kasteel, gezien naar het zuiden. Op de achtergrond is het nog resterende deel van de zuidgevel zichtbaar. Het vormeloze metselwerk geheel links is van de muur, die thans het met een betonplaat afgedekte deel aan de westzijde begrenst. De foto zal in 1975 zijn genomen. (Foto: Hukkelhoven, Documentatie Heemkundevereniging)

Overzicht van het oostelijke deel van zuidgevel, vanuit het noorden gezien. Getracht is om aan te geven welke delen van de gevel nog oorspronkelijk zijn. Hierbij moet worden opgemerkt dat het een voorlopige inschatting betreft. Nader onderzoek is noodzakelijk om de grens tussen oud en nieuw exact te kunnen bepalen. Het donkergrijze deel (A) geeft aan welke delen van het geveloppervlak nog tot de oorspronkelijke opzet behoren. Het lichtgrijze deel (B) betreft het metselwerk, dat bij de consolidatie in de vorige eeuw is toegevoegd. Geheel aan de rechterzijde is nog net een staande tand (C) zichtbaar. Men was dus van plan om ook de tussenmuur tot in ieder geval kelderniveau weer op te trekken. Ook bij (D) zijn de betonblokken te zien, die boven het niveau van het gereconstrueerde metselwerk uitsteken. Bij (E) is een staande tand in de zuidgevel uitgespaard om ook hier de plaats van de tussenmuur aan te geven.

Overzicht van het grotendeels gereconstrueerde metselwerk dat de muren vormt van de voormalige binnenplaats. Alleen geheel aan de onderzijde van de muren zijn nog enige lagen metselwerk oorspronkelijk. Ook de onderste treden van de trap zijn nog oorspronkelijk. Zie ook de volgende afbeelding.

Het zuidelijke deel van het kasteel, gezien naar het oosten tijdens de ontgraving. Op de achtergrond is het restant van de toren met het nog bestaande deel van de oostgevel zichtbaar. Deze foto is ongeveer vanaf dezelfde positie genomen als de vorige afbeelding, maar dan vanaf een hogere positie. Rechts het restant van de zuidgevel en links de trap naar de voormalige traptoren. (Foto: Hukkelhoven, Documentatie Heemkundevereniging)

Het vrijgelegde metselwerk van de muren rond de voormalige binnenplaats, gezien vanuit het noordwesten. Ook hier is zichtbaar dat de conserveringstoestand van het metselwerk matig is. (Foto: Hukkelhoven, Documentatie Heemkundevereniging)

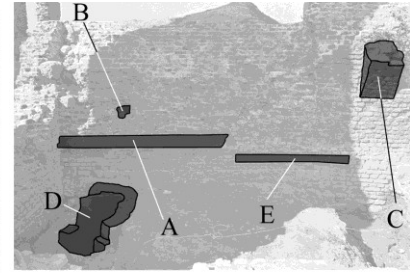
Het deel van het kasteel ten westen van de toegangsbrug (deze is uiterst rechts naast de staande persoon nog net te zien). De hier zichtbare funderingen zijn inmiddels weer ondergewerkt. Voor zover na te gaan is intussen de bovenzijde ervan verder aangetast. (Foto: Hukkelhoven, Documentatie Heemkundevereniging)

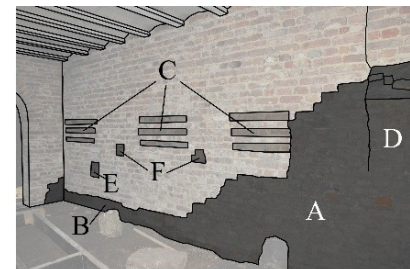
Zicht op de fundering van de westwand van de toren van het kasteel tijdens de ontgravingen. Op de achtergrond is nog net een klein deel van de nog oorspronkelijke zuidwesthoek van de toren zichtbaar. Uit deze foto kunnen we concluderen, dat het grootste deel van het thans zichtbare metselwerk niet oorspronkelijk is. Vergelijk ook de afbeeldingen met de schietgaten. Vermoedelijk is de verticale sleuf het schietgat, dat door de heer Corten in de jaren 50 van de vorige eeuw is vastgelegd. (Foto: Hukkelhoven, Documentatie Heemkundevereniging)

Overzicht van de ruimte op de noordoosthoek, gezien in noordelijke richting. Al het hier zichtbare metselwerk van de noordwand is bij de bouwcampagne van 1975 en daarna tot stand gekomen. Het valt op dat het metselwerk onder en boven de versnijding verschillend lijkt te zijn. Tevens is het metselwerk van de noord- en oostwand niet met elkaar in verband opgetrokken, terwijl beide wel in het laatste kwart van de 20ste eeuw tot stand zijn gekomen. Vermoedelijk is dit het gevolg van de wijze waarop de werkzaamheden zijn uitgevoerd.

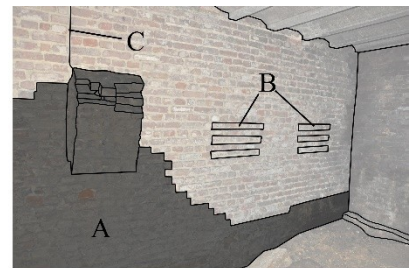
Het zuidelijke deel van de westwand van de meest nordoostelijke ruimte tijdens de ontgraving. Vergelijk deze historische foto met de volgende foto van de huidige situatie. Ter vergelijking: bij (A) is de laag natuursteen zichtbaar, die overeenkomt met laag (B) op de volgende afbeelding. Bij (B) is een uitgespaard gat zichtbaar, overeenkomend met (E) op de volgende afbeelding. Bij (C) is de spaarboog aangegeven, die op de volgende afbeelding bij (D) zichtbaar is. Bij (D) is de bovenzijde van een waterput zichtbaar. Bij (E) is een rollaag in het metselwerk opgenomen, die doet vermoeden dat het metselwerk erboven in het verleden is hersteld. (Foto: Hukkelhoven, Documentatie Heemkundevereniging)

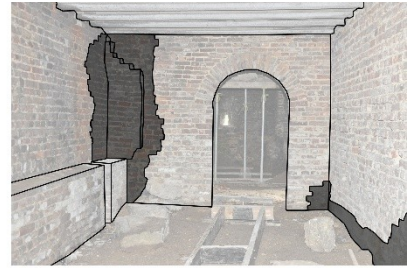
Overzicht van de westwand met bij (A) het oorspronkelijke metselwerk. Bij (B) is een laag natuursteenblokken zichtbaar. Vergelijk (A) op de vorige afbeelding. Bij de reconstructie zijn de sleuven (C) in het metselwerk uitgespaard. Vermoedelijk is dit gedaan om een gewelf of iets dergelijks aan te geven. Echter in de tegenovergelegen oostwand zijn geen sleuven in het metselwerk uitgespaard. Bij (E) is een gat in het metselwerk uitgespaard, overeenkomend met gat (B) op de vorige afbeelding. In het gereconstrueerde metselwerk zijn bij (F) twee gaten in het metselwerk uitgespaard. Deze zijn echter niet op de vorige afbeelding zichtbaar. Bij zowel (E) als (F) is in de opening van het gat zichtbaar, dat het metselwerk van de achterwand nog oorspronkelijk is. Hoewel slechts een klein deel van het zichtbare metselwerk oorspronkelijk is, is inwendig een aanzienlijk groter deel nog oorspronkelijk. Het is onder andere bij deze in de buitenste schil aangebrachte gaten goed zichtbaar, dat het achterliggende metselwerk nog oorspronkelijk is.

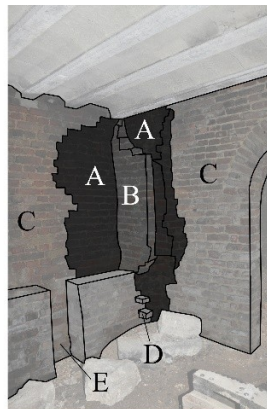
Het metselwerk in de zuidoosthoek van de ruimte in 1977. De natuurstenen band midden op de foto komt overeen met de natuursteenblokken (B) op de vorige afbeelding. Hetgeen links op de foto zichtbaar is, geeft enigszins een indruk over de mate waarin het metselwerk bewaard is gebleven tussen deze ruimte en de kelder van de toren. (Foto: Collectie Corten)

Overzicht van het noordelijke deel van de westwand in de ruimte op de noordoosthoek. Bij (A) is het originele metselwerk zichtbaar. Bij (B) zijn sleuven, die de plaats van verdwenen gordelbogen aangeven. Voor naad (C) is geen verklaring te geven.

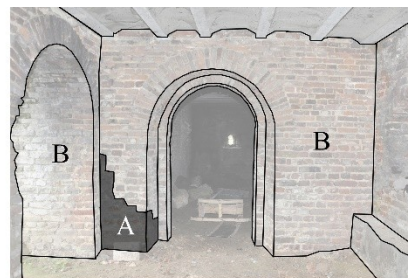
Het vertrek, gezien naar het zuiden. Het donkergrijze deel links op de foto, de zuidoost hoek, is het enige oorspronkelijke deel (zie ook de volgende afbeelding). De vorm van de getoogde doorgang berust waarschijnlijk niet op historische gegevens. Ook het donkergrijs gekleurde metselwerk rechts op de foto is nog oorspronkelijk.

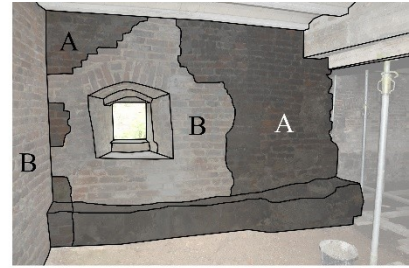
Detail van de zuidoosthoek van het vertrek. Bij (A) is het nog oorspronkelijke deel van het metselwerk aangegeven. De gereconstrueerde muur (B) is dunner uitgevoerd dan het oorspronkelijke metselwerk. Het metselwerk (B) lijkt een beklamping te zijn. Het metselwerk bij (C) behoort tot de consolidatiewerkzaamheden. De zuidwand (rechts op de foto) is teruggeplaatst ten opzichte van het oorspronkelijke metselwerk. Waarom dit gedaan is, is niet bekend. Bij (D) is in het nieuwe metselwerk een staande tand uitgevoerd. Deze is echter niet benut bij het optrekken van de zuidwand van het vertrek. Helaas is het niet meer mogelijk om te achterhalen welke afwegingen zijn gemaakt bij de tijdens de uitvoering gemaakte keuzes. Ook de motivatie waarom bij (E) in het metselwerk onder de versnijding een sparing is toegepast, is niet bekend.

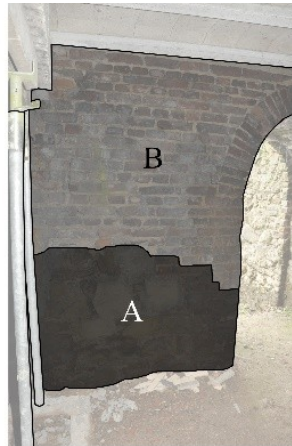
Overzicht van de oostwand van het vertrek. Deze wand zal in zijn geheel bij de consolidatie van 1975 tot stand zijn gekomen.

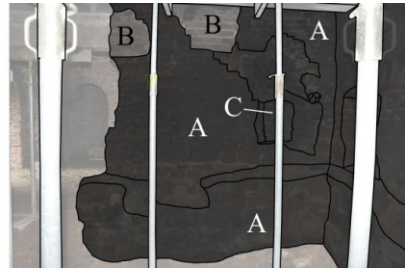
Zicht op de noordwand van de ruimte tussen de ruimte op de noordoosthoek en de toren. Het oorspronkelijke metselwerk bevindt zich bij (A). Het metselwerk bij (B) is herstelwerk uit 1975 en daarna.

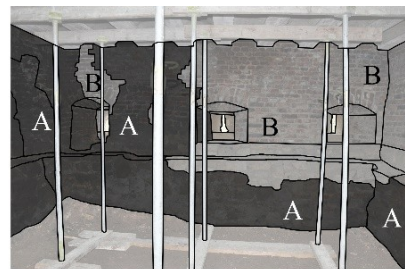
Overzicht van de oostwand van de torenkelder. Bij (A) is de oorspronkelijke voorzijde van het metselwerk te zien. Het metselwerk bij (B) is nieuw, maar zal ten dele nog origineel werk achter de voorzijde bevatten.

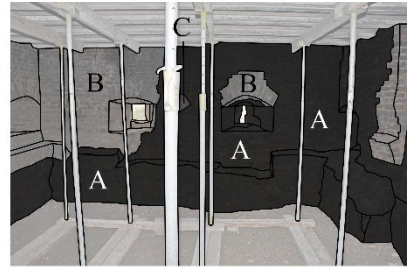
De westwand van het vertrek met bij (A) nog oorspronkelijke metselwerk en bij (B) het metselwerk, dat bij de consolidatie tot stand is gekomen.

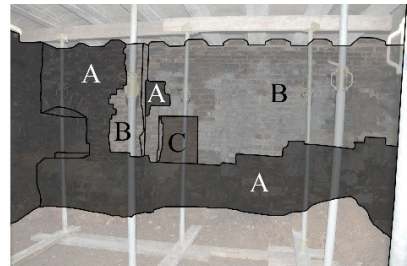
Overzicht van de noordwand van de ruimte in de toren. De wand is grotendeels nog oorspronkelijk. Het oorspronkelijke metselwerk bij (A) is donkergrijs gekleurd. Het bij de consolidatie tot stand gekomen metselwerk is bij (B) lichtgrijs aangegeven. De ventilatieopening in de wand (C) is in het verleden al een keer dichtgezet. Dit is ver voor het begin van de consolidatie gedaan.

Overzicht van de oostwand van de ruimte. Er is hier een globaal overzicht gegeven van het metselwerk dat nog oorspronkelijk is (A) en van het metselwerk, dat bij de consolidatiewerkzaamheden in en kort na 1975 tot stand is gekomen (B).

Overzicht van de zuidwand van het vertrek. Bij (A) is het nog oorspronkelijke metselwerk in donkergrijs aangegeven. Bij (B) is het metselwerk in lichtgrijs aangegeven, dat in en na 1975 tot stand is gekomen. In het nog oorspronkelijke metselwerk is bij (C) een dagkant en de aanzet van een ontlastingsboog van een oudere ventilatieopening zichtbaar. In het verleden heeft de zuidgevel van de kelderverdieping een andere gevelindeling gehad.

De westwand van de toren ter plaatse van de kelder heeft deels nog oorspronkelijk metselwerk, dat bij (A) donkergrijs is aangegeven. Het lichtgrijs aangegeven metselwerk bij (B) is bij de consolidatie aangebracht. Met name bij het noordelijke deel is het oppervlak van het metselwerk bij het herstel nieuw aangebracht. Het betreft niet de volle dikte van het metselwerk, maar zoals bij de gereconstrueerde nis (C) zichtbaar is, is het achterliggende metselwerk nog oorspronkelijk.

Bouwhoeve

Het complex, gezien vanuit het noordwesten, circa 1975. (Foto: Kransberg, Collectie NKS)

Het ruïne van het herenhuis, vanuit het westen gezien, met op de voorgrond het restant van de muren van de voorburcht, circa 1975. (Foto: Kransberg, Collectie NKS)

Overzicht van de vrij gegraven restanten van het westelijke deel van de voorburcht. Ook hier is weer goed zichtbaar, dat bij de sloop het metselwerk tot onder het niveau van het maaiveld is verwijderd. Ter plaatse van de waterlijn zijn natuursteenblokken in het metselwerk opgenomen. (Foto: Hukkelhoven, Documentatie Heemkundevereniging)

De westgevel van de bouwhoeve in 2014. Vergeleken met de vorige afbeelding is het waterpeil bij de toren ongeveer 15 cm lager. Gezien de begroeiing en de slechte bereikbaarheid is het op dit moment niet mogelijk om exact vast te stellen welke delen nog oorspronkelijk zijn en welke tot het restauratiewerk behoren. Bij de toren (links) is - gezien de rollagen - al het bakstenen metselwerk bij de consolidatie tot stand gekomen. Alleen het natuursteen, dat nog net boven de waterlijn zichtbaar is, zal oorspronkelijk zijn. Bij de aansluitende westmuur zal meer oud metselwerk bewaard zijn gebleven. Echter het zal maximaal tot zeven à acht lagen boven het natuursteenwerk zijn. Meer zuidelijk (rechts op de foto) is aan de hand van de rollagen beter te bepalen wat nog oorspronkelijk is. De rollagen zijn bij het herstel namelijk gebruikt om het bestaande metselwerk uit te vlakken. Hierbij dient wel in aanmerking te worden genomen dat inwendig meer oorspronkelijk werk behouden zal zijn.

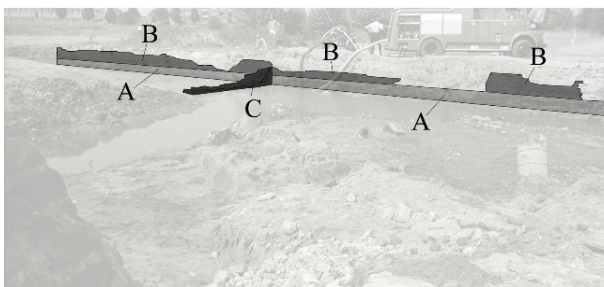
De zuidwesthoek van de voorburcht tijdens het vrij leggen ervan in 1975. Het metselwerk van de buitengevels is in baksteen opgetrokken, maar ter hoogte van de waterlijn van de gracht heeft men in het metselwerk natuursteen blokken opgenomen. Zie ook de volgende afbeelding. (Foto: Hukkelhoven, Documentatie Heemkundevereniging)

De westgevel van de voorburcht in het voorjaar van 2014. Vergelijking van deze afbeelding met de foto's uit de jaren 70 van de vorige eeuw geeft een goed beeld van de mate van authenticiteit van de gevel. De rollagen in het metselwerk zijn daar geplaatst bij het herstel om de muren uit te vlakken en de onderzijde ervan geeft dus de bovenzijde van het oorspronkelijke metselwerk aan. In grijs is - op basis hiervan en observaties ter plaatse - een voorzichtige inschatting gemaakt van dat deel van de muur dat nog in het bezit is van de oorspronkelijke buitenhuid. Zoals hiervoor al is opgemerkt, moet bij deze inschatting een groot voorbehoud worden gemaakt ten aanzien van de juistheid. Door de begroeiing en omdat het metselwerk niet bereikbaar was voor onderzoek, blijft het een voorlopige inschatting. Nader onderzoek ter plaatse kan meer duidelijkheid verschaffen.

Zicht op de zuidmuur van de voorburcht tijdens het uitdiepen van de gracht, circa 1975. Op de voorgrond is de plaats van de noordwesthoek van het herenhuis zichtbaar. Op de achtergrond is het vrijgelegde metselwerk van de zuidwand van de bouwhoeve zichtbaar. Ook hier is te zien dat het metselwerk slecht bewaard is gebleven. Het metselwerk dat bij het herenhuis zichtbaar is, bestaat slechts uit brokken ingestort metselwerk. (Foto: Hukkelhoven, Documentatie Heemkundevereniging)

Overzicht van de zuidgevel van de bouwhoeve in 1975. Bij vergelijking met de volgende afbeelding, die later zal zijn genomen, is hier meer metselwerk zichtbaar. Omdat op deze foto het water lager staat, is er meer metselwerk zichtbaar. Ter vergelijking: het waterniveau, zoals zichtbaar op de volgende afbeelding, is hier bij (A) aangegeven. Bij (B) is globaal weergegeven welke delen metselwerk op de volgende afbeelding niet meer zichtbaar zijn. Hieruit blijkt dat het metselwerk in de tussenliggende periode verloren is gegaan. Opvallend is de in de gracht uitgebouwde muur bij (C). Deze zal bij het herstelwerk zijn verwijderd, zonder dat de muur is gedocumenteerd. De functie van de muur is onbekend. Mogelijk bevinden zich in de gracht nog de funderingen van de muur. (Foto Hukkelhoven, Documentatie Heemkundevereniging)

Foto die één of twee jaar na de vorige foto, ongeveer vanaf het zelfde standpunt, is genomen. (Foto: Hukkelhoven, Documentatie Heemkundevereniging)

Zicht op het westelijke deel van de zuidgevel van de bouwhoeve in 2014. In grijs is het deel van het metselwerk aangegeven, dat vermoedelijk nog stamt uit de periode van voor de consolidatiewerkzaamheden van 1975 en daarna. Aangezien het niet mogelijk was om het metselwerk van dichtbij te bestuderen moet er het nodige voorbehoud worden gemaakt ten aanzien van de interpretatie. In ieder geval lijkt het erop dat de hier en daar zichtbare rollagen zijn toegepast om het metselwerk uit te vlakken. Het metselwerk erboven is dus - wat betreft de buitenhuid - bij het herstel van omstreeks 1975 tot stand gekomen.

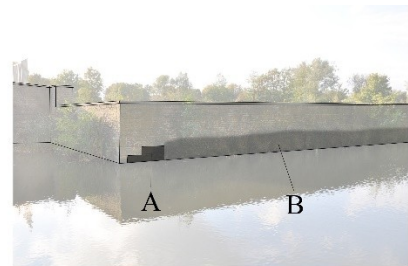
Overzicht van de zuidgevel ten westen van de brug naar het kasteel in 2014. Geheel rechts op de foto zijn twee verticale naden in het metselwerk opgenomen. Aan te nemen is dat men bij de consolidatie hiermee een bouwspoor heeft willen aangeven. Documentatie of andere informatie over beide naden is niet aangetroffen, waardoor we in het duister tasten ten aanzien van de interpretatie van dit spoor.

Het meest oostelijke deel van de zuidgevel van de bouwhoeve in 1975. Bij het begin van de consolidatie was van dit deel alleen de natuurstenen onderbouw bewaard gebleven, alsmede een deel van het metselwerk direct ten oosten van de brug. (Foto: Hukkelhoven, Documentatie Heemkundevereniging)

De zuidoosthoek van de voorburcht tijdens de ontgraving in 1975 of kort erna. (Foto: Hukkelhoven, Documentatie Heemkundevereniging)

Het zuidelijke deel van de oostgevel in het voorjaar van 2014. Het linker deel van de gevel is ook op de vorige foto zichtbaar. De nog oorspronkelijke natuursteenblokken zijn grijs aangegeven (A). Het met (B) aangegeven metselwerk kan nog oorspronkelijk zijn. Hiervoor is echter aanvullend onderzoek noodzakelijk. In hoeverre het aansluitende deel van de gevel origineel is, kan op dit moment nog niet worden vastgesteld.

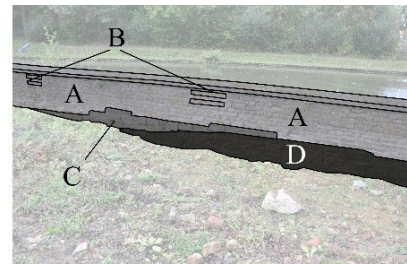
Overzicht van de bouwhoeve in het voorjaar van 2014. Vanuit het binnenplein gezien is de bouwhoeve niet veel meer dan een grasveld, dat door een 1 m hoge tuinmuur is omgeven.

Overzicht van het complex, in 2014 gezien vanuit het noorden, toen de funderingen van de bouwhoeve werden vrij gelegd. (Foto: Stichting Landgoed Slot Schaesberg via Aryan Klein)

Overzicht van het oostelijke deel van de bouwhoeve met de vrijgelegde funderingen van de bebouwing. De funderingen zijn alle goed bewaard gebleven. Uit onderzoek in de naoorlogse periode blijkt dat de funderingen van de bebouwing op staal zijn uitgevoerd, dit in tegenstelling tot de funderingen van de buitengevels, die deels op staal en deels op houten palen zijn gefundeerd. (Foto: Stichting Landgoed Slot Schaesberg via Aryan Klein)

Overzicht van een deel van de westelijke gevel van de bouwhoeve. Bij (A) is het nieuw toegevoegde metselwerk zichtbaar. Hierin zijn bij (B) in het metselwerk uitgespaarde sleuven zichtbaar, op die plaatsen waar een tussenmuur zou moeten aansluiten. Bij (C) zijn weer de betonblokken zichtbaar, die op het oorspronkelijke metselwerk (D) zijn geplaatst. Het zal niet de bedoeling zijn geweest dat de betonblokken in het zicht zouden komen.

Getracht is om de plaats van de aansluiting van de scheidingsmuren op de buitenwanden aan te geven door middel van het uitsparen van een staande tand. Echter bij een deel van de aansluitingen van scheidingsmuren op de buitengevel heeft men deze voorziening niet aangebracht, waardoor de uitvoering inconsequent is. Zie hiervoor ook de navolgende afbeeldingen.

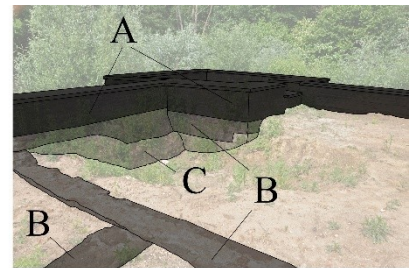
Detail van een van de sleuven, die ook op de vorige afbeelding zichtbaar is. Opvallend is dat bij de bovenste twee staven wapeningsijzer in het metselwerk is opgenomen. De functie ervan is niet geheel duidelijk.

Overzicht van de voorburcht in 2014. Links de gereconstrueerde onderste meter van de buitengevels. In het midden van de foto zijn de funderingen van de noordvleugel van de bouwhoeve zichtbaar. De muren van de bouwhoeve zijn bewaard tot aan het oppervlak van het maaiveld. Geheel links is nog net zichtbaar, dat de in het verlengde van de voorste muur een staande tand in het nieuwe metselwerk is uitgespaard. Zie hiervoor ook de volgende afbeelding.

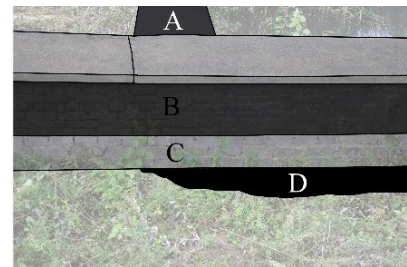
Zicht op de noordgevel ten oosten van de poorttoren. De plaats van de poort wordt gemarkeerd door de opening links op de foto. Op de voorgrond is de bovenzijde zichtbaar van de funderingen van de bebouwing ten oosten van de poort. Opvallend is dat men bij de consolidatie hier niet de moeite heeft genomen om in het herstelde metselwerk een staande tand uit te sparen, terwijl dit elders wel is gedaan.

Overzicht van de noordoosthoek van de bouwhoeve. Bij (A) is het gereconstrueerde metselwerk zichtbaar. Bij (B) is het originele 17e-eeuwse metselwerk zichtbaar. Het onderste deel van de fundering is met mergelblokken opgetrokken (C).

Detail van het geconsolideerde metselwerk van de voormalige noordoostelijke toren. Het geconsolideerde metselwerk wordt afgedekt met betonplaten en deels met in het werk gestort beton. De verlaging in de muur zal zijn aangebracht om de toren toegankelijke te houden en mogelijk om de plaats van een doorgang aan te geven. Geheel rechts zijn enige betonblokken zichtbaar, die aantonen dat het niet overal gelukt is om deze betonblokken boven het maaiveld uit het zicht te houden.

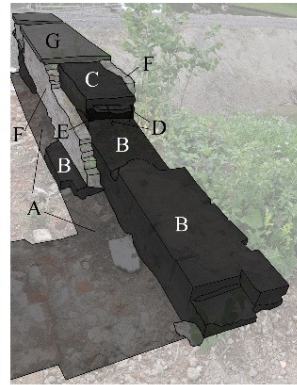
Detail van het inwendige van de voormalige noordoostelijke toren, gezien naar het westen. Bij (A) is de voorgevel (noordgevel) van de bouwhoeve zichtbaar. Dit deel is afgedekt door prefab platen. Dit in tegenstelling tot de toren zelf, waar het metselwerk door in het werk gestorte platen wordt afgedekt. Bij (B) is het gereconstrueerde metselwerk zichtbaar. Het metselwerk van de betonstenen (C) is hier tot boven het maaiveld doorgevoerd, mogelijk omdat van buitenaf het zicht op het inwendige van de toren minder groot was. Bij (D) is nog het oorspronkelijke metselwerk te zien, dat hier breder is dan de gereconstrueerde muren.

Zicht op het meest zuidelijke deel van de oostvleugel van de bouwhoeve. In het midden is een haard te onderscheiden. In het verlengde van de muur is ter plaatse van de buitengevel hier geen staande tand in het metselwerk opgenomen. De buitengevel lijkt hier iets beter bewaard te zijn gebleven, aangezien de strook met betonblokken ontbreekt.

Aan de zuidzijde is een doorbaak gemaakt in de muur van de bouwhoeve ter hoogte van de voormalige moestuin in het bovenste deel van de keermuur aan de zijde van het kasteel. Aan de zuidzijde is een doorbaak gemaakt in het bovenste deel van de keermuur aan de zijde van het kasteel. Hier is goed te zien dat de kern van de muur bestaat uit betonblokken en dat aan weerszijden twee klampen van een halve steen dikte zijn toegepast.

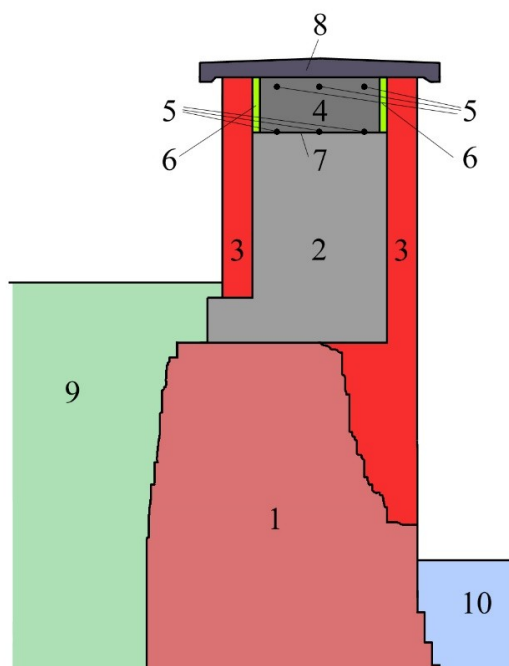
Bij het nieuw inrichten van het terrein was het noodzakelijk om, in het bij het herstel van 1975 nieuw opgetrokken metselwerk van de gevels van de voorburcht, enige doorbraken te maken. Hierdoor kon inzicht worden verkregen in de opbouw van die muren. Bij (A) is het oorspronkelijke metselwerk uit de 17de eeuw zichtbaar. Bij het herstel heeft men op de buitengevels een kern opgetrokken van betonblokken (B). Hierop is ter versterking een gewapend betonnen balk (C) gestort. Opvallend is dat de wapening (D) aan de onderzijde bij deze locatie direct op het metselwerk is gelegd en niet in de beton is opgenomen. Aan weerszijden van de betonbalk heeft men 2 cm dikke polystyreenschuimplaten geplaatst als vorm van dilatatie (Vriendelijke mededeling de heer H.C. Knook). De resten ervan zijn bij (E) zichtbaar. Deze constructie wordt aan beide zijden geflankeerd door een halfsteens klamp van veldbrandstenen (F), om zodoende het beeld van een 17de-eeuwse muur te verkrijgen. Het geheel is afgedekt door betonplaten (G).

Detail van het doorgezaagde metselwerk van de muur. Ook hier is goed zichtbaar dat de drie onderste wapeningstaven op het metselwerk van betonstenen zijn gelegd, waardoor de staven hun functie als wapening niet kunnen uitvoeren. Ook is in de doorsnede het polystyreenschuim zichtbaar, dat aan weerszijden van het beton is geplaatst. De beoogde functie van de betonbalk was, dat op het moment dat de houten fundering het zou begeven de betonbalk voor de nodige samenhang van de muur zou zorgen. (Foto R. Spaan) (Vriendelijke mededeling de heer H.C. Knook)

Bij een van de in 2014 gemaakte doorbraken in de opgemetselde buitengevels van de bouwhoeve is goed de opbouw zichtbaar met de half steens beklamping, de betonnen balk en het loderite, dat op de grens van het beton en de betonsteen is toegepast. (Foto R. Spaan)

Doorsnede principeschets met de opbouw van de buitengevels van de bouwhoeve. Bij (1) is het originele metselwerk aangegeven. Bij (2) is de bij de consolidatie aangebrachte gemetselde kern van betonstenen. Deze is aan beide zijden voorzien van een halfsteens klamp van veldbrandstenen (3). Aan de bovenzijde is het metselwerk van de betonstenen afgedekt door een gewapend betonnen balk (4), waarbij de wapening (5) aan de onderzijde geen dekking heeft. Als dilatatie tussen de betonbalk en de beklamping is 2 cm dik polystyreen toegepast (6). Op de grens tussen beton en betonsteen is volgens de voorschriften om dezelfde reden loderite toegepast. (Vriendelijke mededeling de heer H.C. Knook) Het geheel wordt aan de bovenzijde afgedekt door een prefab betonnen plaat (8). Bij (9) is aan de binnenzijde van de muur in groen het grondpakket ter plaatse van de bouwhoeve aangegeven. Het blauw aan de buitenzijde (10) geeft de plaats van het water in de slotgracht aan. De schetsmatige tekening is niet op schaal.

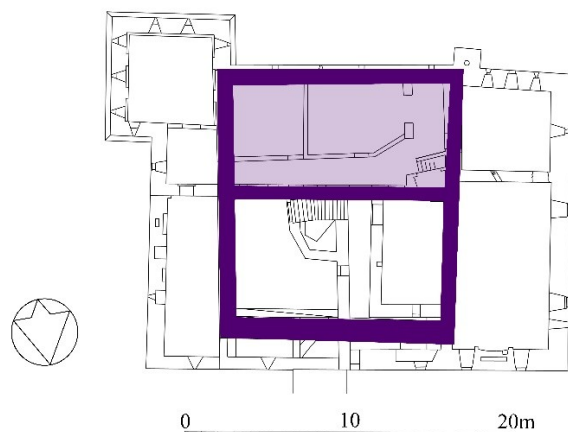
SAMENVATTING

Overzicht ontwikkelingsgeschiedenis

Getracht is om op grond van de thans ter beschikking staande gegevens een overzicht te geven van de bouwkundige ontwikkeling van het kasteel en daarbij aan te geven welke delen van het kasteel uit welke tijd stammen. Gezien de beperkingen ten aanzien van het beschikbare materiaal moet het overzicht als een tussenstand worden beschouwd.

Schematische plattegrond gebaseerd op de opmeting van Mulder uit 1881. De plattegrond is aangevuld met de opgravinggegevens van de door de TH Delft uitgevoerde onderzoeken. De plattegrond geeft de bouwfaserings van het kasteel ten tijde van de opmeting van Mulder weer. De faserings is gebaseerd op de bestaande kennis van de ontwikkeling van het gebouw. De werkelijke bouwfaserings zal aanzienlijk complexer zijn. Om tot een betere faserings en interpretatie te komen, is het noodzakelijk om de oudere onderzoeken (TU Delft) uit te werken en tevens aanvullend onderzoek ter plaatse te doen. In blauw is het in 1571 tot stand gekomen bouwdeel aangegeven. In rood is de uitbreiding uit 1616 aangegeven. Geel zijn de later toegevoegde muren. De erg globale bouwfaserings is samengesteld op de thans ter beschikking staande gegevens.

Plattegrond van de oudste fase van het kasteel. Deze is op basis van de thans ter beschikking staande gegevens gemaakt. De oudste fase is - op grond van die gegevens - te dateren in de 14de eeuw. Een gedegen onderbouwing van de datering ontbreekt evenwel. Het rechthoekige complex wordt door een scheidingsmuur in tweeën gedeeld. Het achterste, zuidelijke deel zal vermoedelijk de woonbebouwing hebben bevat, terwijl het grotere noordelijke deel de binnenplaats zal zijn geweest. Bij de opgraving in 1975 en erna zijn resten verbrand leem aangetroffen. Op grond hiervan kan vermoed worden, dat de bovenbouw van het woongedeelte in vakwerk was uitgevoerd. Tevens duidt het verbrande leem erop dat het kasteel door een verwoesting aan zijn eind is gekomen. Gezien de oriëntatie en de op het voorterrein opgegraven funderingen van oudere bebouwing zal de voorburcht ten noorden van dit gebouw ter plaatse van de huidige voorburcht hebben gelegen.

Overzichtsplattegrond van het herenhuis met daarin weergegeven de funderingen, die niet aan een specifieke bouwphase kunnen worden gekoppeld. In de plattegrond zijn ook enige delen van de bestrating ingetekend, die door de TH in 1984/1985 is ingemeten.

De 20ste-eeuw

De geschiedenis van Schaesberg gedurende de 20ste eeuw blijkt niet erg gelukkig te zijn verlopen. Terwijl aan het begin van de eeuw het complex min of meer intact was, blijkt aan het einde van de eeuw vrijwel niets meer te resteren van de bebouwing. Dit ondanks dat verschillende instanties zich hebben ingezet voor het behoud van het complex. Gedurende de tijd blijken deze overigens te wijzigen. Het blijkt dat bij het beoogde herstel van kasteel en voorburcht de belangen en interesses van de verschillende partijen niet altijd op één lijn zitten. In het begin zijn de eigenaar, de gemeente Schaesberg, de Provincie, het Rijksbureau voor de Monumentenzorg en het Nederlandse Beheersinstituut de partijen. Om tot herstel te kunnen komen, moeten alle partijen het met elkaar eens zijn en op tijd handelen. In de eerste periode na de oorlog blijkt dat steeds een van de partijen zijn taak in het herstelproces niet op de juiste wijze wil of kan uitvoeren. Met name het gegeven, dat aanvankelijk kasteel en voorburcht als vijandelijk vermogen in beslag waren genomen, voorkomt het herstel van de relatief geringe schade. Na teruggave van de voorburcht aan Von Brauchitsch zorgen procedures en subsidieaanvragen ervoor dat er niets gebeurd. Dit verandert in eerste instantie niet op het moment dat de gemeente Heerlen eigenaar wordt. Dan blijkt het niet mogelijk te zijn om de toezeggingen van subsidies binnen te halen. Er is bij de gemeente Heerlen een duidelijke omslag omstreeks 1960 waar te nemen. Vanaf dat moment is de interesse in het behoud van dit stuk cultuurerfgoed verdwenen. Dit ondanks het aandringen van de andere partijen, die het belang van het behoud wel inzien, dan wel op zijn minst nog gedogen. Deze negatieve grondhouding zal uiteindelijk leiden tot de ondergang van de bouwhoeve in 1968. Een vergelijkbaar proces lijkt ook van toepassing op de ruïne van het herenhuis. Terwijl kort na de oorlog de gemeente Schaesberg de ruïne verwerft om verder verval te voorkomen, verandert ook hier omstreeks 1960 het beleid. Ook hier blijkt het niet mogelijk om alle noodzakelijke subsidies op het juiste moment binnen te halen. Vanaf ongeveer 1960 verdwijnt de interesse in de ruïne en geeft men er de voorkeur aan om het gebouw in verband met de veiligheid te laten slopen. Dit blijft zo tot het eind van de jaren 60. Er is echter omstreeks 1970 een kentering waar te nemen. Vanaf dat moment gaat de Gemeente zich weer inspannen voor behoud. In het begin met weinig succes. Dit verandert nadat er bouwhistorisch onderzoek gedaan wordt naar de geschiedenis van het complex. Door de uitgebreide aandacht in de pers gaat men actief aan de slag om de resten te consolideren en beter herkenbaar te maken.

Ironisch genoeg blijkt het in de naoorlogse geschiedenis een paar keer zo te zijn, dat op het moment dat de eigenaar/lokale overheid wil overgaan tot herstel de Rijksdienst voor de Monumentenzorg (en haar voorgangers) de werkzaamheden tegenhoudt met als argument, dat er op dat moment geen geld voor subsidiëring is. Ook is het de Rijksdienst, die erg traag is in het beantwoorden van verzoeken en aanvragen. Soms duurt het jaren voordat antwoord wordt gegeven. Dat het nooit tot herstel dan wel consolidatie is gekomen, is voor een deel ook aan de Rijksdienst te wijten. Het blijkt in ieder geval, dat bij een proces waar veel partijen bij betrokken zijn, het erg moeilijk is om deze op het zelfde moment op één lijn te krijgen en te houden. Een afwijkende opstelling dan wel een afwachtende houding van een van de betrokken partijen kon er toe leiden dat het restauratieproces tot stilstand kwam.

Ook het feit dat twee architecten tijdens de planvorming overleden, zal een vertragende invloed op het proces hebben gehad. Het was ironisch genoeg juist de Rijksdienst, die aandrang op het aanstellen van een ervaren (dus oudere) architect om het complexe proces te begeleiden.

Opvallend is ook dat bij de aanzetten tot herstel steeds dezelfde procedure is gevolgd: eerst puin ruimen en de grachten droogzetten voor funderingsonderzoek. Dit is op zich een logische aanpak om goed inzicht te krijgen in alle problemen voordat men daadwerkelijk gaat consolideren. Echter in het geval van Schaesberg wordt deze laatste stap niet gemaakt, waardoor het puin ruimen en het funderingsonderzoek er toe hebben bijgedragen dat het verval zich kon versnellen.

Bouwhoeve

Zover aan de hand van archiefstukken en foto's is na te gaan, is de bouwhoeve in het begin van de jaren 40 nog in een goede staat van onderhoud. Er zullen in ieder geval twee branden zijn geweest, die het gebouw hebben geteisterd, maar na beide branden wordt de bouwhoeve weer in oude luister hersteld. Het begin van het einde wordt ingeleid door Amerikaans geschut dat in de nabijheid van de hoeve stond opgesteld. Door luchtdruk, die bij het afvuren ontstaat, is de dakbedekking beschadigd met alle nadelige gevolgen van inwatering tot gevolg. Op zich zou dit geen ernstige gevolgen voor de hoeve hoeven te hebben, indien men het dak tijdig hersteld zou hebben. Echter hier was het probleem, dat tijdens en vlak na de oorlog, het beheer wisselde. Het bezit van de Duitse eigenaar werd als vijandelijk vermogen in beheer door het Beheersinstituut genomen. Deze instelling zag het niet als haar taak om het gebouw te onderhouden en voerde dus geen onderhoud uit. Nadat de eigenaar, Von Brauchitsch, door een tijdelijke grenscorrectie Nederlander was geworden, kreeg hij weer de beschikking over zijn bezit. Hij zette zich wél in voor het herstel en kreeg ook voldoende subsidies om tot het herstel van de noordoosttoren over te gaan. Er werd hem zelfs een lening voor de eigen bijdrage aangeboden. Echter het kostte enige tijd om de procedure door de ambtelijke papiermolens te leiden. Op het moment dat alles rond was, verkocht hij echter de hoeve met bijbehorende landerijen aan de gemeente Heerlen, waardoor het hele proces van begin af aan moest worden doorlopen.

Zeker in het begin - vlak na de aanschaf van de hoeve - was de gemeente Heerlen zeker genegen om tot herstel over te gaan. Echter de vereiste subsidies bleken niet tijdig beschikbaar. Dit geldt in het bijzonder voor die van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg, die haar aandeel gedurende enige jaren niet kon leveren. Hierdoor trad dus wederom

vertraging op, waardoor de bouwkundige toestand van de hoeve steeds verder verslechterde en de kosten voor het herstel steeds hoger opliepen. Uit de beraadslagingen van de gemeente Heerlen was tot in het begin van de jaren 60 een positieve grondhouding om tot restauratie te komen.

Kort daarna sloeg de stemming om en wenste de gemeente Heerlen zo snel mogelijk de hoeve te slopen en wilde zij geen enkele moeite meer doen voor het behoud en herstel ervan. Wat precies de reden is geweest voor deze omkering is niet bekend, maar had uiteindelijk tot gevolg dat na een gedeeltelijke instorting, met daaropvolgende sloopactiviteit en een brand op 29 juli 1965, die overigens slechts tot geringe schade leidde,¹¹³ de resten van de hoeve in 1968 met de grond gelijk worden gemaakt.

Authenticiteit

Een van de belangrijkste vraagstellingen is, welke delen van het kasteelrestant bij het herstel eind jaren 70 van de vorige eeuw tot stand zijn gekomen.

Bij de bouwhoeve is bijna al het thans zichtbare metselwerk niet meer oorspronkelijk. Alleen in een strook vlak boven de waterlijn kan nog oorspronkelijk, zichtbaar metselwerk worden aangetroffen. Inwendig zal een groter deel van de funderingen nog stammen uit de periode van voor de consolidatie. Omdat de buitengevels niet toegankelijk waren, is het op dit moment nog niet mogelijk om de exacte grens tussen beide delen vast te stellen. Aan de zijde van het binnenplein van de bouwhoeve is al het metselwerk onder het maaiveld nog oorspronkelijk. Het metselwerk boven het maaiveld is reconstructie. Bij de geconsolideerde delen tekent de grens tussen beide delen zich duidelijk af aan de hand van het afwijkende metselwerk van de consolidatie, dan wel aan het in het zicht zijn van de betonblokken, die de kern vormen van de geconsolideerde muren.

Bij het herenhuis is meer oorspronkelijk metselwerk bewaard gebleven, zij het dat ook hier de buitengevels, met uitzondering van de toren en de zuidgevel vrijwel volledig reconstructie is. Het gereconstrueerde metselwerk bestaat zowel bij de bouwhoeve, als wel bij het herenhuis uit een kern van betonblokken met aan weerszijden een halfsteens klamp van veldbrandstenen, deels afkomstig van de ruïne en deels van elders aangevoerd. Sporen van verankering tussen de klamp en de kern van betonsteen is niet aangetroffen. Volgens de heer Knook, indertijd belast met de uitvoering van de werkzaamheden, zou men als verankering een aantal lagen veldbrandstenen doortrekken door de kern van betonstenen. Tijdens het veldwerk zijn hiervan echter geen sporen aangetroffen, zodat betwijfeld moet worden of dit ook daadwerkelijk is uitgevoerd.

Bij het aangeven van de verdwenen tussenwanden door middel van een uitgespaarde staande tand is men niet consequent geweest. Een deel van de tussenwanden is niet aangegeven. Ook zijn de binnenplaatsgevels en de dwarsmuren niet aangegeven. Ook de plaatsing van het onderste deel van de ventilatieopeningen lijkt deels door willekeur te zijn ingegeven.

Het herstellende metselwerk bestaat uit een kern van betonblokken en aan weerszijden ervan een halfsteens klamp van veldbrandstenen. Aan de bovenzijde is in het metselwerk een gewapend betonnen balk aangebracht. Het lagere deel van deze muren zullen nog wel oorspronkelijk zijn, echter aan de grachtzijde heeft men bij het herstel in de vorige eeuw vrijwel de volledige

¹¹³ Limburgs dagblad, d.d.30 juli 1965.

buitenheid vervangen. Mogelijk is nadien nog meer metselwerk vervangen op het grachtniveau. Dit als gevolg van het inwateren en kapot vriezen. De conclusie is dan ook dat op dit moment vrijwel geen oorspronkelijk metselwerk bij de voorburcht zichtbaar is.

CONCLUSIE

De ondergang van het complex in de naoorlogse periode is aan verschillende factoren te wijten. Vlak na de oorlog is er onduidelijkheid over de eigendomsverhouding en de onwil van het Beheersinstituut om herstel uit te voeren en onderhoud te plegen. Wanneer het eigendom duidelijk is, worden echter de restauratieplannen voornamelijk om bureaucratische redenen niet tot uitvoering gebracht. Het ene moment wacht men op de beschikking van een subsidie van óf de Gemeente, óf van het Rijk, óf van de Provincie, het andere moment (1954) moet het hele voorbereidingsproces met subsidieaanvragen door een eigendomswisseling opnieuw worden gedaan, vervolgens is de subsidiepot van het Rijk weer leeg etc. Verder zullen de persoonlijke interesses en desinteresses van bestuurders en ambtenaren ook hun invloed hebben gehad.

Begin jaren 60 valt er een duidelijke omslag waar te nemen bij de gemeente Heerlen. Vanaf dat moment is bij de Gemeente als eigenaar van de bouwhoeve geen belangstelling meer voor behoud. Het lijkt erop alsof er naar gestreefd wordt om zo snel mogelijk de hoeve te laten verdwijnen. Het duidelijkst blijkt deze houding wanneer voor het afgeven van de sloopvergunning aan het eind van een bijeenkomst wordt geconcludeerd, dat zelfs al zou de restauratie volledig worden gesubsidieerd de Gemeente nog niet zou willen meewerken.

De omslag in het denken ontstaat pas in 1974, voorafgaand aan het monumentenjaar 1975, wanneer - mede op initiatief van de heer Corten - aan de TH Delft wordt gevraagd de resten te onderzoeken. Deze verkeren inmiddels in zeer slechte toestand. De slechte toestand van het complex zal mede veroorzaakt zijn door het feit dat de gracht, na de eerder uitgevoerde opschoonacties, rechtstreeks aansluit op het metselwerk. Ook het onbeheerd zijn van het complex na het vertrek van de boer eind 1964 zal een belangrijk negatief effect hebben gehad. Het nodige bouw materiaal zal zijn weg naar andere plaatsen hebben gevonden. Door inwatering, vorst etc. is het metselwerk in de loop der jaren steeds verder aangetast, totdat op 27 december 1974 de zuidoosthoek instortte.

Met uitzondering van de resten van de toren en de delen van de gevels ten noorden en ten westen ervan rest er nog weinig meer van het oorspronkelijke metselwerk boven het niveau van het grachtwater. In het inwendige van de geconsolideerde muren is echter nog wel meer oorspronkelijk metselwerk aan te treffen. Dat het metselwerk zo slecht bewaard is gebleven, zal ten dele te wijten zijn aan het gegeven dat men in het derde kwart van de vorige eeuw is begonnen te consolideren door het uitgraven van de grachten zonder tegelijk of aansluitend het metselwerk te herstellen. Door inwatering en vorst werd het aansluitende metselwerk worden aangetast met als gevolg instortingen van grote delen van de gevels. De voorzichtige conclusie is dan ook dat het uitgraven van de grachten weliswaar een prachtige visvijver heeft opgeleverd, maar als neveneffect heeft gehad, dat het verval van de ruïne hierdoor is versneld.

Bij de consolidatie heeft men getracht de contouren van de muren aan te geven door deze op te trekken tot boven het niveau van het maaiveld. Daarbij heeft men getracht de vensters,

ventilatiespleten, privaatkokers, dwarsmuren te reconstrueren, deels met het oorspronkelijke bouw materiaal dat uit de grachten afkomstig was. Echter de bouwsporen zijn niet altijd met even grote precisie en nauwkeurigheid hersteld. Zo heeft men bijvoorbeeld op een aantal plaatsen, waar muren op de herbouwde geveldelen aansloten, door middel van een staande tand de plaats aangegeven waar deze muren aansloten. Op andere plaatsen, waar dit ook het geval was, heeft men dit echter achterwege gelaten. Ook is bij de voorburcht de plaatsing van de ventilatieopeningen met een vrij grote willekeur tot stand gekomen.

Bij de herstelwerkzaamheden heeft men geen poging gedaan om de nieuw toegevoegde delen herkenbaar te laten zijn ten opzichte van het bestaande werk. Ook het metselwerk van betonblokken, dat plaatselijk ruim in het zicht is, draagt niet bij tot een positieve belevingswaarde van de ruïne.

De consolidatie van 1978 en later had als belangrijkste doel om het snel voortschrijdende verval een halt toe te roepen. Dit in afwachting van een definitieve oplossing, waarbij gedacht werd aan het weer in gebruik nemen van de toren. Het thans zichtbare beeld zal dus nooit het einddoel zijn geweest. Dit is het duidelijkst te herkennen aan de her en der zichtbare betonblokken, die door middel van een beklamping of anderszins aan het zicht onttrekken zouden worden.

WAARDESTELLING CONSOLIDATIE

De in de jaren 70 van de vorige eeuw uitgevoerde consolidatie had tot doel om het verdere verval van de ruïne tegen te gaan en om de structuur van het complex weer herkenbaar te maken. Daartoe zijn de buitenmuren van het herenhuis tot het niveau van de begane grond en de buitenwanden van de voorburcht tot enige decimeters boven het maaiveld opgetrokken. Voor de structuur van de gebouwen en de ontwikkeling daarin was geen aandacht. Hierdoor is het thans weliswaar mogelijk om de omvang van het complex te ervaren, maar wordt er geen impressie gegeven van de ruimtelijke ontwikkeling. Tevens zijn alle herstellende bovenzijden van muren recht afgewerkt, waardoor het beeld van de ruïne in belangrijke mate verloren is gegaan. Het toenmalige herstel was gericht op gedeeltelijke herbouw. Daarbij zou de toren met aansluitende delen worden hersteld, onder een dak geplaatst en van een functie worden voorzien. Daarmee zou het laatste deel van de ruïne niet meer als zodanig herkenbaar zijn. Verder heeft men bij het herstel getracht door middel van het aanbrengen van bouwsporen verdwenen onderdelen en bouwfasen aan te geven. Dit is echter met een grote mate van inconsequentie gebeurd, waardoor het vooral verwarring in plaats van verduidelijking opwekt. Een ander nadeel is dat de gekozen technische oplossingen niet duurzaam zijn. Op dit moment vertonen zich de eerste gebreken en de verwachting is niet dat de herstellende resten zich op lange termijn kunnen handhaven.

Op grond van het voorstaande kan geconcludeerd worden dat de cultuurhistorische kwaliteiten van de consolidatie van 1975 en latere jaren gering zijn. Daartegenover staat het gegeven dat door het herstel de laatste resten niet verloren zijn gegaan en de herinnering aan kasteel Schaesberg intact is gebleven.

ADVISERING

Grondwerk

In tegenstelling tot wat bij de consolidatie gepland was om de in de grachten geplaatste muren van een aanaarding te voorzien, rijzen de muren thans rechtstreeks uit de grachten op. Hierdoor wateren de muren in. Met name bij de bouwhoeve is zichtbaar, dat het metselwerk ter plaatse van de waterlijn is aangetast. Juist op dit niveau bevinden zich de laatste resten van het nog oorspronkelijke buitengevelmetselwerk. Derhalve is het aan te bevelen om de aanaarding rond de muren weer te herstellen.

Bouwhoeve

- Het metselwerk boven het maaiveldniveau is modern en heeft een geringe cultuurhistorische waarde. Ten behoeve van het onderzoek wordt geadviseerd om dit deel van het metselwerk te verwijderen, zodat het onderliggende metselwerk onderzocht kan worden.
- De oorspronkelijke situatie herstellen, waarbij een beschoeiing langs de voet van de muur was aangebracht, om inwatering van het metselwerk te voorkomen.
- Door verwijdering van het nieuw toegevoegde metselwerk zal de negatieve invloed op het oorspronkelijke werk verdwijnen, waardoor dat niet verder zal worden aangetast.

Hoofdhuis

De zuidoosthoek van het hoofdhuis met het aansluitende deel van de zuidgevel is het best bewaard gebleven deel van het kasteel. De andere delen zijn voor het grootste deel bij het herstel omstreeks 1978 nieuw opgetrokken vanaf een niveau onder de waterspiegel. Ook hier hebben de visvijvers een nadelige invloed gehad op het metselwerk. Bij de herbouw zijn de buitengevels tot het niveau van de voormalige begane grond opgetrokken. Tevens is de voormalige binnenplaats en zijn de beide galerijen met een betonplaat afgedekt.

Net als bij de bouwhoeve heeft de wijze waarop het metselwerk is geconsolideerd een negatieve invloed op het onderliggende, oorspronkelijke metselwerk. Derhalve is hier ook het advies om het nieuw toegevoegde metselwerk te verwijderen, teneinde verdere aantasting van het oorspronkelijke werk tegen te gaan. Na verwijdering bestaat ook hier de mogelijkheid om het onderliggende metselwerk nader te onderzoeken.

BIJLAGE 1

Redengevende beschrijving (Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed)

NB Bij de Slothoeve is het duidelijk dat de beschrijving in het Register niet meer overeenkomt met de bestaande situatie.

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

Monumentnummer: 23833

Smallepad 5
3811 MG Amersfoort
Postbus 1600
3800 BP Amersfoort
www.cultureelerfgoed.nl

T 033 421 74 21
F 033 421 77 99
E info@cultureelerfgoed.nl

Status : Beschermd
Aanwijzingsbesluit :
Inschrijving register : 08-12-1971
Kadaster deel/nummer : 2907/84

Monumentnaam:
Kasteel Schaesberg

Gemeente:
Landgraaf

Provincie:
Limburg

Locatie:
Kasteelweg 1, LANDGRAAF

Kadastrale gemeente:
Schaesberg

Sectie:
A

Kad.object:
1054

App:

Grondperceel:

Omschrijving:

KASTEEL SCHAESBERG. Bouwval van het hoofdgebouw, 1571-XVII A, in Maaslandse Renaissance.

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

Monumentnummer: 23834

Smallepad 5
3811 MG Amersfoort
Postbus 1600
3800 BP Amersfoort
www.cultureelerfgoed.nl

T 033 421 74 21
F 033 421 77 99
E info@cultureelerfgoed.nl

Status : Beschermd
Aanwijzingsbesluit :
Inschrijving register : 21-02-1967
Kadaster deel/nummer : 2602/80

Gemeente:

Landgraaf

Provincie:

Limburg

Locatie:

Kasteelweg, Schaesberg

Kadastrale gemeente:

Schaesberg

Sectie:

A

Kad.object: App:

3512

Grondperceel:

Omschrijving:

Slothoeve met door knobbelspitsen afgedekte poorttoren en hoektorens, 1650.

COLOFON

Foto omslag: Kasteel Schaesberg, gezien vanuit het zuiden. (Foto 2014)

**Kasteel Schaesberg, Gemeente Landgraaf
Bouwhistorische opname met waardestelling**

Auteur: Ir. A. Viersen
Datum: augustus 2014
Opdrachtgever: Stichting Landgoed Slot Schaesberg
Projectnummer: 619
Redactie: K.M. Veenland-Heineman
Uitvoering: BBA, Bureau voor Bouwhistorie en
Architectuurgeschiedenis v.o.f.
Vondellaan 102
3521 GH Utrecht
030 7519872
bba@bouwhistorienederland.nl
www.bouwhistorienederland.nl

© Niets uit dit rapport mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteurs